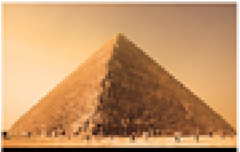
BİLİM SERİSİ

DR. ALİ KARAKATALI

İLK ÇAĞIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

İLK ÇAĞIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

İLK ÇAĞIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

İLK ÇAĞIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Editör
Salih Şeref DURAN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Grafik Tasarım
Erhan KARA

ISBN
978-975-9093-22-8

Yayın Numarası
22

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası Sarnıç Yolu Üzeri No:7
Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Haziran 2008

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No:31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey / İSTANBUL
Tel:(0212) 410 50 60 Faks: (0212) 444 84 64

Altın Burç Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No:5
34676 Üsküdar / İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.altinburcyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz

İnsan, varlık âleminin en gözdesi. Öyle ki her şey onunla şenlendi, sevindi. Çünkü her şey bir bakıma insanla gerçek değerini kazandı. Esasen Dünya'nın yaratılışı da insan içindi. Yeryüzüne en son gönderilen âdeta ağır bir misafirdi O. Bütün hazırlıklar onun içindi. Bir mânâda gül onun için açacak, kuş onun için ötecek, su onun için akacak, rüzgâr onun için esecek, meyve ona, "Buyurun!" diyecek, kitap ona, "Oku, yaz!" emrini yöneltecek. Bütün bunlardan zevk alacak, şevk duyacak yine insan olacaktır.

Hem, Dünya'nın mamur hâle gelmesi ancak insanla mümkündü. Bu bakımdan insanoğlunun Dünya'ya ilk ayak bastığı günden itibaren devamlı bir faaliyet ve hareket içerisinde olduğu görülür. Böyle de olması lazımdı. Çünkü Dünya'da insan topluluklarının teşekkülü, tarihi, kültürü, medeniyeti kurulacaktı. Nitekim bu eşsiz varlık, ilk barınak olarak kullandığı mağaralarda bile, ortaya koyduğu eserlerle, "Ben insanım!.." hakikatini haykırırken kabiliyet ve becerilerini en güzel şekilde sergilemeye çalışmış, sonradan gelecek olanları araştırmaya, düşünmeye sevk etmiştir. İnsanlık tarihinde geçmişin derinliklerine, İlk Çağ safhalarına bakıldığında, yeni dünya insanını hayrete düşürecek bir kültür ve medeniyet zenginliği görülür. Dil, din, siyaset, sanat, ticaret, hukuk, aile, sosyal hayat, velhasıl insanla ilgili her bir şey tedrici de olsa gelişiyor ve yaşanıyordu o zaman diliminde. En önemlisi de, bütün bunların, yeryüzünde insanın kıymetini göstermiş olmasıdır.

Bu kısa çalışmamızda İlk Çağ insanı ve dönemiyle ilgili bazı değerlendirme yahut tespitleri nazara vermeye çalıştık. Doğuştan medeni olan insana reva görülen bir kısım yanlış düşüncelerin bu üstün varlığa uygun bir yaklaşım olmadığına işaret ettik. İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmeden önce mağaralarda yahut benzeri barınaklarda yaşamasının, onun vahşi oluşundan değil, zamanın ilcaatından kaynaklandığını, vahşetin arızî olduğunu, bunun ilkçağlarda çok görülmesiyle beraber, zamanla mukayyet olmadığını düşündük. Hâsılı, hangi çağda olursa olsun insana olan hayranlığımızı ifade etmeye çalıştık. Ne mutlu doğruyu düşünen, düşündürenlere!..

Dr. Ali KARAKALI

İNSAN ŞAHİDİ TAŞLAR

Antika bir sanat eseri olan insanın geçmişini, yalnız yazılı tarih anlatmaz. Yazının icadından önce de, onun yerini tutan ve her biri birer kelime, cümle yahut kitap hükmündeki sanat eseri kalıntıları, hep insanı anlatırlar. "Hayatta kalmayı başarabilen en eski insan ürünü nesneler, taş aletler ve taşa bağlı uygulamalardır." (Basalla, 1988)

Yurdumuzdaki müzeler, insan şahidi bu eserlerin yüzlerce, belki binlercesini muhafaza ederler. Bunlardan birinde gördüğüm arslan şekli verilmiş bir taş dikkatimi çekmiş, beni düşünmeye sevk etmişti:

Her şeyden önce o eser, birçok yönlerden ona bu şekli verenin varlığını gösteriyordu. Demek, mutlaka ona bu şekli veren biri var. Herhâlde böyle birinin akıl ve idrak sahibi olması gerekir. Zira akıl sahibi olmayan biri böyle bir eser ortaya koyamazdı...

Hem o zatın, bütün canlılar arasından arslan şeklini seçecek bir irade ve ihtiyara, bunların yanı sıra da onu yapabilecek bir kudrete mâlik olması lazım.

Yine o zatın, görecek gözünün, işitecek kulağının ve bunların

İnsan Şahidi Taşlar

birleşmesiyle ortaya koyacağı eseri tahayyül edecek bir hayal gücünün de bulunması zaruridir...

Bunların da ötesinde o insanın, taşa arslan şeklini verebilecek bir ilme, en azından bu istidat ve kabiliyete sahip olması gerekir.

Arslan şekli verilmiş taşın, hayattaymış gibi duruşuyla, sanatkârı hakkında anlatmak istediği bu hakikatler, o günün insanının vasıflarını gösteriyor ve bugünün insanıyla aynı özellikler taşıdığını ortaya koyuyordu.

Şurası bir gerçektir. İlk insan, kurulu şehirleri, işleyen ve gelişen teknolojisiyle dört başı mamur bir Dünya'ya gelmemiş. Fakat insan, yeryüzünün kaynaklarını kullanarak Dünya'yı mamur hâle getirebilecek bir kabiliyet ve istidatla bu âleme gönderilmiştir.

Evet, insan böyle eserlere dikkat edince, ilk insan hakkında ileri sürülen; hayvan gibi cahil, düşünmesini bilmeyen, bilgisiz, hayatını hayvan avlamakla mağaralarda geçiren bir varlıktır. Zamanla tüylü postunu atarak ziraatını geliştirmiş, alet ve edevatlarını keşfetmiş gibi felsefenin kendiliğinden yıkıldığını anlar.

Şurası bir gerçektir. İlk insan, kurulu şehirleri, işleyen ve gelişen teknolojisiyle dört başı mamur bir Dünya'ya gelmemiş. Fakat insan, yeryüzünün kaynaklarını kullanarak Dünya'yı mamur hâle getirebilecek bir kabiliyet ve istidatla bu âleme gönderilmiştir. Bir başka ifadeyle insan, Dünya tekniği ilkel, ama kendisi mükemmel bir şekilde şu yeryüzüne ayak basmıştır...

Esasen insanın, Dünya'ya nereden geldiğini düşünürsek, onun bu yolculuğa çıktığı günden beri en mükemmel bir yaratılışa sahip olduğunu daha kolayca anlayabiliriz.

Eski Çağ Tarihi kaynaklarından biri, belki en ehemmiyetlisi olan mukaddes kitaplar, bunların da en ekmeli ve camii bulunan Kur'ân-ı Kerim, insanın

İnsan Şahidi Taşlar

Cennet'ten geldiğini ve daha ilk yaratılışta "Ahsen-i Takvîm" vasfına sahip olduğunu haber verir...

Hemen herkes, kurt yavrusunun altın kafeste bulunamayacağını, oraya kendine layık bir canlının konulacağını bilir. Hâl böyle olunca, Peygamberimizin (Sallallahu aleyhi ve sellem): "..Ne gözler görmüş, ne kulaklar işitmiş ve ne de beşer kalbine hutur etmiş..." şeklinde tavsif ettiği Cennet'ten gelen ve yine oraya namzet olan insanın, yaratılışı itibariyle önceleri ilkel olduğunu kim söyleyebilir! Herhâlde böyle bir iddiada bulunanlar, William Allman'ın dediği gibi, kuruntuya düşmüş, çok bilmişlik modasına müptela olmuş kimselerdir...

Kaldı ki, Eski Çağdan kalma taşlar üzerindeki, insan şekli kabartmalarını, bugünün insanıyla aynı olduğu görülür. Öte yandan insanın başlangıcından itibaren bir dil ve dininin bulunması da, onun fıtratındaki hususiyetini gösterir. İlk ve son, her insan bu hususiyette müşterektir. Ne var ki, mükerrem olduğu için hakkı arayan insan, bazen hak zannederek bâtıla düşmüştür.

İlk insanların, bulunan kafa taslarına göre brakisefal (yuvarlak kafalılar) ve dolikisefal (Akdeniz uzun kafalıları) gibi tasnifi ise asla değil, teferruata taalluk eder. Yani burada, insanları, beyazlar ve siyahlar şeklinde sınıflandırmak gibi bir ırkçılık düşüncesi söz konusudur.

TEK BEŞİKTEN Mİ?

Burada akla bir soru gelebilir: Acaba bu kadar insan ırkları bir soydan mı (monogenisme), yoksa ayrı ayrı soylardan mı (poligenisme) ortaya çıkmıştır? Bir diğer ifade ile, bütün insanlar tek beşikten mi gelmiştir?

Bir kere şunu ifade etmek gerekir. Bu meseleye bir nazariye gözüyle bakacak olursak, o zaman herkes farklı şeyler ortaya atar. Halbuki bu hususun temelinde nazariye değil, bir hakikat yatar. O da, bütün insanların tek soydan, yani Hazreti Âdem'le (a.s.) Havva validemizin izdivacından çoğalmış olmalarıdır. Bunun da başlangıcında Kur'ân-ı Kerimin ifadesiyle, "Süzülmüş

çamur -Balçık"tan yaratılmış olmak vardır. Hâliyle burada söz hakkı, başta kitabımız Kur'ân-ı Kerim olmak üzere, mukaddes kitaplarındır. Onları nazara almadan bu hususta fikir yürütmenin sonu: "İnsanların bir soydan geldiğinde ısrar etmeğe ne hacet. Bitkilerin ve hayvanların başka başka yerlerde, iklimlerde geliştiklerini, hayat bulduklarını görüyoruz. İnsan da tabiî bir mahluk olduğuna göre, onun da bu şekilde tek asıldan değil, muhtelif yer ve asıllardan ortaya çıktığını söyleyebiliriz" gibi yanlış bir düşünceye varır.

Halbuki Peygamberler tarihine bakacak olursak, Hazreti Âdem (a.s.) ve Havva izdivacından biri erkek ve diğeri kız olmak üzere her seferinde ikiz çocuğun Dünya'ya geldiğini görürüz. Herhâlde bundaki hikmet, neslin çoğalması olsa gerek. Tarihî bir gerçek olan Nuh Tufanı'ndan sonra ise beşeriyetin, Hazreti Nuh'un (a.s.) Yafes, Sam ve Ham adındaki oğullarından artmağa başladığını görüyoruz.

Bunlardan Yafes'in neslinden Moğollar, Tatarlar, Türkler, Macarlar, İranlılar ve bütün Avrupalılar meydana geldi. Ham'ın zürriyetinden ise Hint, Sind, Mısır, Çin... kıtalarındaki insanlar teşekkül etti. Sam'ın çocuklarından da, Asurlular, İsrail oğulları ve Araplar çoğalarak birer millet hâline geldiler.

Şu hâlde yaratılışından beri arta gelen insanın, asıl azalarındaki aynilik, bir Biri ve birliği gösterir. Yaratanı bir, aslı bir, yaratılış gayesi bir...! Bunun şahidi ise, başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere, mukaddes kitaplar ve eskiçağlardan kalma eserlerdir.

KAYNAKLAR

1- Kur'ân-ı Kerim

2- Müslim b. Haccâc, Sahih-i Müslim, Beyrut, t.y, Kitâbu'l-Cennet, hadis no: 3

3- Şemsettin Günaltay, Yakın Şark II, Anadolu, Ankara 1987

4- Afet İnan, Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler, Ankara 1960

5- Âdem Tatlı, Eski Toplumlarda Modern Hayat, Zafer Dergisi, 1989, sayı: 154

6- Ali Reşad, Tarih-i Umûmî, İstanbul 1330

7- Ahmed Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa, İstanbul 1339

8- Basalla, G., The Evolution of Technology. Cambridge University Pres, 1988

ULUSLARARASI
OLİMPİYATLARI

İLK İNSANLAR DİLSİZ Mİ?

Hayatın menşei olan suyun terkiplerinden biri yok edilse, artık ona su denilmez. Büyük bir insan kabul edebileceğimiz şu Dünya; Ay, Güneş ve Yer gibi uzuvlardan birini kaybetse, artık ortada Dünya denen bir şey kalmaz.

Bunun gibi, Dünya'nın küçük şekli hükmünde olan insan da, bir bütündür. Paha biçilemeyen dış duyguları ve aklın idrakine sığmayan iç âleminden mürekkeptir. Aralarında sıkı bir irtibat ve kaynaşma bulunan bu cüzlerin, birbirinden ayrılması ise mümkün değildir.

Şu insan nevinin, bu ayrılmaz hususiyetlerinden biri de dili, yani konuşmasıdır. Bu ise, ilk insandan itibaren mevcuttur. Çünkü, insanın ahsen-i takvîmde yaratılışı, yani iç ve dış varlığıyla en güzel bir şekilde oluşu bunu gerektirir. Bir diğer ifadeyle insan, ilahî hikmetler manzumesidir. Bütün kâinata serpiştirilen hikmetler insanda toplanmıştır.

Hikmet, bir manasıyla, madde ile mânanın bir araya gelmesidir. İnsanın vücudu, varlığındaki hikmetin maddî kanadını, ruhu ise mânevî cenahını oluşturur. Gözün bulunduğu yere konulması bu âzâdaki hikmetin maddesi, görme duyusunun

buraya yerleştirilmesi de manasıdır. Bir et parçasından ibaret olan dilin ağızda bulunuşu bundaki hikmetin maddî tarafı, konuşma melekesinin verilmesi de manasıdır.

Şu hâlde, akıl düşünmekle, göz görmekle, kulak işitmekle, burun koklamakla ve dil ise konuşmakla hikmetli olabilir. Aksi hâlde bu âzâlar bulundukları yerlerde abes olurlar. Nitekim Güneş ziyasıyla, toprak da mezraâ oluşuyla, o hikmeti okutur.

Bununla beraber, ilk insanların dilsiz olduklarını söyleyenler de yok değil:

"İnsan, yeryüzüne ilk ayak bastığı günlerde, yeni doğmuş bir çocuk gibi dilsizdi, konuşmasını bilmiyordu; bir kısım işaret ve seslerle yetiniyordu. Konuşamayan insanın ilk dil hocası, kendi dışındaki canlılar olmuştur. İnsan, başta kuşlar olmak üzere, bu canlıların seslerini taklit etmek suretiyle, zamanla dil denemeyecek kadar iptidai bir konuşmayı elde edebilmiştir.."

Dil, akıl ve kalbin ürettiği fikirleri anlatan, ruhun hissiyatını aktaran bir vasıtadır. Kapı ve penceresiz bir ev ne ise, göz, kulak ve dilsiz bir akıl da odur.

Mahlukatın en üstünü olan insana revâ görülen bu ifâdelerin ne kadar basit ve sathî olduğu açık. Çünkü insan, akıl ve idrak sahibi bir varlıktır. İlk insanların da bu melekeye sahip oldukları ve hatta üstün bir zekada bulundukları, İlk Çağ tarihi araştırıcılarının kabul ettiği bir husustur.

Dil, akıl ve kalbin ürettiği fikirleri anlatan, ruhun hissiyatını aktaran bir vasıtadır. Kapı ve penceresiz bir ev ne ise, göz, kulak ve dilsiz bir akıl da odur. Çünkü göz, ruhun dışa açılan bir penceresi olduğu gibi kulak da aklın ahizesi, ağız ve dil ise, manaların telaffuz şeklinde dışarıya çıkış kapısıdır. Buna göre ilk insanların konuşamadıklarını ileri sürmek, o insanların büyük bir bunalım geçirdiklerini ve akıllarının başlarına nimet değil, bir nikmet, ceza kesildiğini kabul etmek demektir. Halbuki şimdiye kadar yapılan araştırmalarda böyle bir durum tespit edilememiştir. Yani, her insan zamanının şartları ve hayatından memnundur.

Sonra, insanın duyguları kesbî değil, vehbîdir, lütufla verilmiştir. Akla düşünmeyi, göze görmeyi, kulağa işitmeyi insanın kendisi yerleştirmediği gibi, dildeki konuşma istidadı da yine insan tarafından konulmamıştır.

İnsanın duyguları kesbî değil, vehbîdir, lütufla verilmiştir. Akla düşünmeyi, göze görmeyi, kulağa işitmeyi insanın kendisi yerleştirmediği gibi, dildeki konuşma istidadı da yine insan tarafından konulmamıştır.

Hem, şayet ilk insanlar dilin konuşma melekesini kendi gayretleri ve bazı canlıları taklit etmek suretiyle elde etselerdi, aynı uzuvdaki tat alma duyusunu da yine bu yolla kazanmış olmaları lazım gelirdi. Halbuki insan, herhangi bir canlıyı taklit ederek diline tat alma özelliğini kazandırmamıştır. O hâlde, insanın diline bütün tatları birbirinden ayırabilecek hususiyeti kim yerleştirmişse, konuşma melekesini de yine O koymuştur, demekten başka çıkar yol yoktur.

Kaldı ki, Kur'ân-ı Kerim'de, ilk insan unvanını alan Hazreti Âdem'in, Cenab-ı Hak tarafından öğretilen eşya isimlerini saymak suretiyle, meleklere üstün geldiğini okuyoruz (el-Bakara, 33). Aynı zamanda ilk peygamber de olan Hazreti Âdem'in, Vahiyle aldığı on sahifelik ilk ilahî emirleri çocuklarına anlatarak tebliğ ettiği de bilinen bir husustur.

İnsanlığın ikinci babası olan Hazreti Nuh'un, kendisini dinlemeyen insanlardan yakınarak, bunların yeryüzünden silinmeleri

için Cenab-ı Hakk'a yalvarışı (Nuh, 21-26) da, öteden beri konuşmanın varlığını gösterir.

Hazreti İbrahim'in, kalbindeki heyecanı teskin ederek, ilimden yakîne varmak maksadıyla; ölülerin ilahî kudretle nasıl dirileceğini görmek istemesi (el-Bakara, 37), Hazreti Musâ'nın, Tûr-i Sînâ'daki mükâlemesi, ilk insanlardan beri lisanın mevcudiyetine işaret eder.

Yine Kur'ân-ı Kerim, Cenab-ı Hakk'ın, her peygamberi kendi toplumunun lisanıyla gönderdiğini haber veriyor:

"Biz hiçbir peygamberi kendi kavminin dilinden başkasıyla gönderdik ki, onlara apaçık anlatsın"(İbrahim, 4).

Eski Anadolu toplumlarından politeist (çok tanrılı) bir dine mensup olan Hititlerin, kendileri dışındaki kavimlerin tanrılarına, o insanların diliyle duâ etmeleri, bu âyetteki hakikatin bir uzantısı mahiyetinde olsa gerek.

İnsan, elbette konuşma vasfına da sahip olmalı ki, Mütekellim-i Ezelînin Kelâm sıfatına ayinelik edebilsin.

Demek ki insan, Cenab-ı Hakk'ın muhatabıdır. İlk insan da bu lütfa mazhardır, son gelen de. Konuşulanı anlamayan ve anladığını anlatamayan bir kimsenin, Mütekellim-i Ezelî'ye muhatap olamayacağı, aksi durumda bir abesiyetin söz konusu olacağı açıktır. Halbuki Cenab-ı Hak, abes şeyleri yaratmaktan müberrâ, her türlü nakısadan münezzehtir.

Aynı zamanda insan, Cenab-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarının hemen hepsine mazhardır. Bu mazhariyetin şartı ise, insan olmaktır. Bunda da ilk ve son birdir. Mesela, insandaki ilim, kudret, irade gibi mahdut sıfatlar, bunları muhît olarak bulunduran bir Zat-ı Bâri'ye delalet eder. İnsan, elbette konuşma vasfına da sahip olmalı ki, Mütekellim-i Ezelî'nin kelâm sıfatına âyinelik edebilsin.

Mezopotamya halkları, Eski Anadolu insanları, Mısırlı, Suriyeli, Yunanlı âdetâ bir ağızdan akıl almaz güzel ifadelerle tanrılarına yalvarmışlardı.

Diğer taraftan, dildeki konuşma istidadı, ilahî kudretin azametini ilan eder. Hele, takriben Hicret'ten 3364 yıl önce Bâbil'de dilin ilahî bir hikmetle çoğaltılarak birbirine karışmasıyla, muhtelif yerlere dağılan her toplumun ayrı bir lisanla konuşmaya başlaması, bu ilahî kudreti gözler önüne serer. Nitekim, dillerin ve renklerin değişik bir şekilde yaratılışı, Kur'ân'da kudret şahitleri olarak gösterilir (er-Rum, 22). Bunun için, kudret mucizesi dilin, bu şekilde teçhiz edilmesindeki gayelerden biri ve belki başta geleni, insanın yaratanına karşı sözlü ubudiyetini yerine getirmesi; tesbih, tahmid ve tazimde bulunmasıdır.

BENZER MÜNÂCÂTLAR

Birini bulmak, O'na sığınmak, O'nu sevmek, O'ndan korkmak; yaptıklarını O'ndan bilmek, veren Sen'sin alan Sen'sin diyebilmek; hâdiseler karşısında acziyetini bilerek sonsuz bir kudret sahibine başvurmak; gözyaşı dökerek hâlini arz etmek, yalvarmak, yakarmak. Hem de bundan zevk ve şevk duymak; yani münâcâtta bulunmak hiçbir zaman insandan ayrılmadı.

Mâzinin derinliklerinde, İlk Çağ toplumlarındaki tazarrular, münâcâtlar insanı hayrette bırakıyor. Mezopotamya halkları,

Eski Anadolu insanları, Mısırlı, Suriyeli, Yunanlı âdeta bir ağızdan akıl almaz güzel ifadelerle tanrılarına yalvarmışlardı.

Hem, bu münâcâtların, çoğu zaman sözde ve muhtevada aynilik arz ettiğini görmek pek de zor değil. Güç yetmeyen, takat getirilmeyen durumlar ise, bu tazarruların kaynağını oluşturur. Başta Peygamberler olarak, insanlık tarihi hep bu münâcât örnekleriyle doludur.

Şiddetli bir hastalığa müptela olan sabır ve metanet kahramanı Eyyûb Peygamber (a.s.), çareyi Rabbine münâcâtta bulur: "Rabbim! Zarar bana dokundu; lisanen zikrime ve kalben ubudiyetime hâlel veriyor. Ona karşı benim elimden bir şey gelmiyor. Hastalığıma şifâ verecek olan sensin! Çünkü kulunu en iyi bilen, ona merhamet edecek olan yine ancak Sen'sin!"[1]

Yunus Peygamber aleyhisselam da bir başka yönden muztar olur ve münâcâtta bulunur. Tevhid dinine davet göreviyle Ninova halkına Peygamber olarak gönderilen Yunus b. Mettâ (a.s.), bu insanlardan bir netice alamayınca buradan ayrılmak ister ve bir gemiye biner. Hazreti Yunus, görevli bulunduğu mahâlden ilahî vahiy gelmeden ayrıldığı için suçlu duruma düşer, bu yüzden bir vesile ile denize atılır ve büyük bir balık tarafından yutulur. Yunus Peygamber için gecenin karanlığında, fırtınalı denizde, balığın karnında, her taraftan ümidi kesik bir vaziyette iltica edeceği, sesini duyuracağı Hak Ma'buddan başkası kalmamıştı:

"Hak Ma'bud ancak Sen'sin, teksin, yektâsın! Benim bu halime, buradan kurtuluşuma Sen'den başka kimsenin gücü yetmez. Çünkü ancak Sen'sin bütün mevcudatın sahibi. Deniz de senin emrinde balık da; gece de Sen'in tasarrufunda gündüz de! Hem Sen, bütün eksikliklerden, iktidarsızlıktan berisin! Ben ise acizim, kudretim yok. Hata işledim nefsime zulmettim, şimdi onun cezasını çekiyorum. Ama hatamı itiraf edip Sana yalvarıyorum, afvet beni. Çıkar sahil-i selâmete şu Yunus kulunu!"[1]

---

1 Yunus Peygamberle ilgili bk. el-Enbiyâ, 21/87; A. Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiyâ, I, 32

2 Bk. E. Memiş, Eskiçağ Türkiye Tarihi, Konya I989, s. 56

Benzer yalvarış ve münâcâtlar, Eski Anadolu'da güçlü bir hâkimiyet kurmuş olan ve ancak çok tanrılı dinî hayat yaşayan Hitit krallarında da görülür. Anadolu'nun kuzeyinde yaşayan ve gayr-ı medenî hareketleriyle Hititleri bîzâr eden Gaşkalara karşı mücadele veren I. Arnuwanda, tek çıkışı tanrılara yalvarmakta bulur:

Yalvarış ve münâcâtlar, Eski Anadolu'da güçlü bir hâkimiyet kurmuş olan ve ancak çok tanrılı dinî hayat yaşayan Hitit krallarında da görülür. Anadolu'nun kuzeyinde yaşayan ve gayrı medenî hareketleriyle Hititleri bîzâr eden Gaşkalara karşı mücadele veren I. Arnuwanda, tek çıkışı tanrılara yalvarmakta bulur:

"Yalnız Hatti ülkesi siz tanrılara karşı saf (temiz) bir ülkedir. Siz tanrılara yalnız biz Hatti ülkesinde saygı gösteririz. Büyük kral Arnuwanda ve kraliçe, siz tanrılara her konuda saygı gösterdik.. Siz bizim tarafımızı tutun. Sizin bu ülkelerde sahip olduğunuz tapınakları Gaşkalar yıktılar. Gaşkalar her şeyinize sahip oldular. Bu yüzden bu ülkelerde kimse adınızı bile anmıyor!"

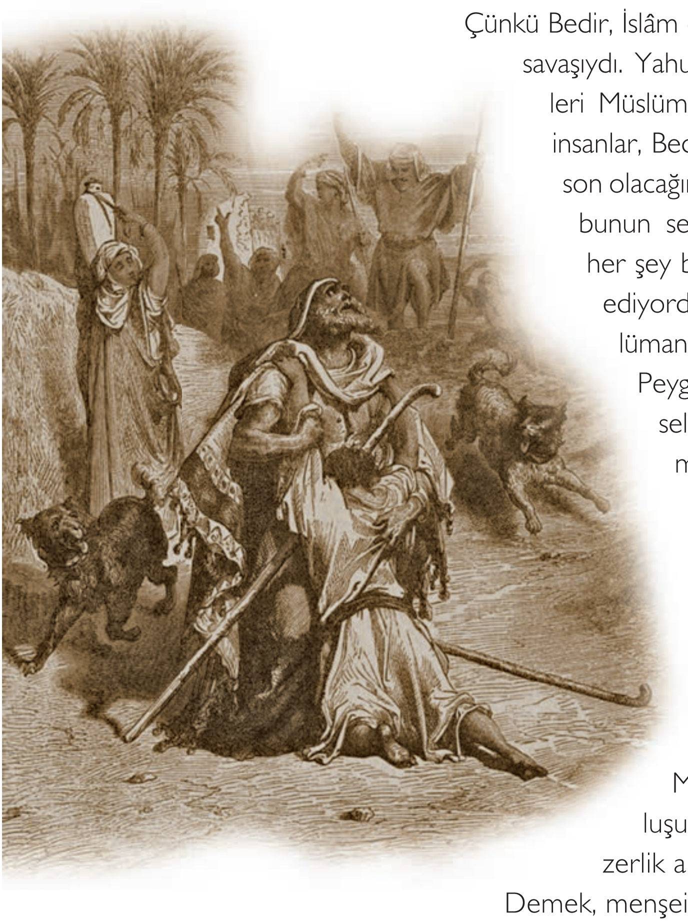
Hitit krallığını İmparatorluğa taşıyan I. Suppiluliuma'nın münâcâtı çok daha ilginç. Suppiluliuma, Mısır seferi dönüşü beraberinde getirdiği esirlerden Anadolu'ya vebâ yayılır. Yirmi yıla yakın süren bu salgında çok sayıda Anadolu insanı hayatını kaybeder. Bu durum karşısında çaresiz kalan kral Suppiluliuma, ümidi yine tanrılara yalvarmakta bulur:

"Artık geride kalan çok az insan da ölürse, sizlere kim ekmek ve kurban sunacak? Geride kalan insanlar artık ölmesinler! Onları bağışlayın!"[2]

Nihâyet, insanlığın son Peygamberi Hazreti Muhammed'i (Sallallahu aleyhi ve sellem), Bedir'de Hak Ma'bud'a el açarak, benzer tazarruda bulunur bir vaziyette görürüz.

Çünkü Bedir, İslâm dini ve Müslümanlar için bir ölüm kalım savaşıydı. Yahudiler, Münafıklar ve Mekke Putperestleri Müslümanlar aleyhinde ittifak kurmuşlardı. Bu insanlar, Bedir'in, Müslümanlar ve İslâm dini için bir son olacağına inanıyor, daha savaşa girmeden âdetâ bunun sevincini yaşıyorlardı. Çünkü görünürde her şey bu İslâm düşmanlarının lehinde cereyan ediyordu. Sayı, ekonomi ve savaş araçları Müslümanlardan kat kat üstündü. Bu bakımdan Peygamber Efendimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem), savaş öncesinde endişeliydi ve şu münâcâtta bulunmuştu:

"Allah'ım! Eğer şu bir avuç topluluğu helâk edersen, artık sana ibadet edecek kimse kalmayacak!"[3]

Peygamber Efendimiz'in (Sallallahu aleyhi ve sellem), Müslümanların ilk kurtuluş savaşı Bedir'de yaptığı bu duâ, Hitit kralı I. Suppiluliuma'nın M.Ö. 14. yüzyıl Anadolu insanının kurtuluşu için tanrılarına olan yalvarışıyla benzerlik arzediyor.

Demek, menşei bir olan insanoğlu, münâcâta, ibâdete duyduğu ihtiyaçta da o birliği gösteriyor.

KAYNAKLAR

1- Kur'ân-ı Kerim

2- A. Refik, Büyük Tarih-i Umûmî, İstanbul 1328

3- F. Kınal, Eski Anadolu Tarihi, Ankara 1991

4- H.C. Vels, Cihan Tarihinin Umûmî Hatları, İstanbul 1927

5- Ş. Sami, Lisan, İstanbul 1303

6- The Cambridge Ancient History, London 1980

7- el- Kalkaşendî, Ahmed b. Ali, Suphu'l-A'şâ, Mısır t.y.

3 Abdülmün'im Mâcid, et-Târîhu's-Siyasî li'd-Devleti'l-Arabiyye, Mısır 1956, I, 112

BİR AĞIZDAN MI?

İnsan; günümüz Dünya nüfusuna ve bunların konuştukları dillere bakınca, acaba bütün insanlar bir ağızdan mı, yani, tek insandan mı bu hâle geldiler, diye merak ediyor. Bir diğer ifadeyle, bu kadar insan ve lisanın menşei bir midir?

Şu bir gerçektir. Kuşlarda kanat, balıklarda yüzgeç.. ne ise, insanlarda da lisan odur. Dil, yani konuşabilme istidadı, insanların ruhuna, fıtratına yerleştirilmiştir. Bunun için lisan, insanlarda zatî-aslîdir, arazî-sonradan konulmamıştır.[1] Bir başka deyişle dil, bir ferdin yahut bir cemiyetin icadı değil; insanlar, ihtiyaçtan dolayı bir araya gelerek lisanı icat etmemişlerdir.[2]

Bu konuda ünlü dil bilimci Noam Chomsky şu tesbitte bulunur: "İnsan dili, hayvanlar âleminde bir benzeri olmayan özgün bir olgu olarak görünmektedir... [Hayvanlardaki iletişimle insanın konuşma yeteneği arasındaki] "boşlukların" kapanabilir olduğunu varsaymak için bir sebep yoktur. Nefes almaktan yürümeye doğru evrimsel bir gelişimin olduğunu varsaymak için bir sebep olmadığı gibi." (Noam Chomsky, "Language and the Mind";

1 M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul 1971, I, 310

2 A. Rasim, Tarih-i Muhtasar-ı Beşer, İstanbul 1304, s.14-15

Bir Ağızdan mı?

New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1972, sf. 67-68, 3. Garniss H. Curtis, Carl C.)

Bu bakımdan dilin menşei hususu, eski çağlardan beri zihinleri meşgul etmiştir. Kimi, (eski Brahmanlar) dile kutsî nazarla bakarken; kimi de (eski Yunan Filozofları) ona, ilahî mevhibeden başka bir şey olamaz, demekten kendini alamamış ve dilin, insanın fıtratında mündemiç olduğunu söyleyerek, hakikati yakalamaya çalışmıştır.[3] Dilin menşeini araştıran eski hükemânın beyanları da, bunun, Cenab-ı Hak tarafından insana öğretildiği, şeklindedir.[4] Bu da, ilk insan ve Peygamber Hazreti Âdem'de tahakkuk etmiştir.

Dil bilimcilerin büyük çoğunluğu, bu şaşırtıcı durum hakkında Noam Chomsky'nin "Evrensel Gramer" tezini kabul etmiştir. Buna göre insan boş bir zihinle doğmamaktadır. İnsan zihninde, dil öğrenmeye ve konuşmaya yönelik özel bir eğilim bulunmaktadır. Bu özel eğilimin sebebi ise, insanın önceden "programlanmış" olması, yani özel bir yaratılışa sahip olmasıdır.

Dilin menşei hususu, eskiçağlardan beri zihinleri meşgul etmiştir. Kimi, (eski Brahmanlar) dile kutsî nazarla bakarken; kimi de (eski Yunan Filozofları) ona, ilahî mevhibeden başka bir şey olamaz, demekten kendini alamamış ve dilin, insanın fıtratında mündemiç olduğunu söyleyerek, hakikati yakalamaya çalışmıştır.

Cambridge Üniversitesinin İnsanın Evrimi Ansiklopedisinde bu durum şöyle ifade edilir: "İnsan-dışı [insanlarda olmayıp da hayvanlarda olan] bir dil yoktur... dil, sadece insana has bir adaptasyondur ve dilin biyolojik temellerini tanımlamak, gayet iyi bilindiği gibi, son derece zordur." (Steve Jones, Robert Martin, and David Pilbeam, eds. 1999; "Cambridge Encyclopedia of Human Evolution", New York: Cambridge University Press, 1992, sf. 128)

Dile, düşünce ile olan irtibatı noktasından bakılacak olursa, bunun ilk insanda birleştiği görülür. Çünkü, düşüncenin menşei akıl ve kalbtir. Bu da ilk insanla başlamıştır. Zira Dünya yüzüne ilk ayak basan insan, bütün duyularıyla teçhiz edilerek gönderilmiştir.

---

3 A.g.e, s.40

4 Osman, İlm-i Ahvâl-i Akvam, İstanbul 1301, s.19

Bir Ağızdan mı?

İnsanın iç âleminde ürettiği düşüncelerini söz yahut yazıyla dışarıya dökmesi bir zarurettir. Zira içteki bu birikimin dışarıya atılması, bir bakıma aklın nefes alması demektir. Bunun yolu da, ağız ve dilden geçer. Hele, tarihten önceki dönemlerde, yani, yazı nimetinin henüz ortaya çıkmadığı zamanlarda, dilin ne kadar önemli olduğu kendiliğinden anlaşılır. Bu bakımdan, öteden beri göze kalbin elçisi, dile de aklın tercümanı nazarıyla bakılır. Kalb ve akılda oluşturulan her mâna, ağızda kendine uygun bir lafza bürünerek dışarıya çıkar. Dil, âdeta muhtelif üretim veren bir fabrika gibidir. Bal da akar oradan zehir de... Saadet çiçekleri de üretir bu fabrika, şekâvet zakkumu da..

İnsanın iç âleminde ürettiği düşüncelerini söz yahut yazıyla dışarıya dökmesi bir zarurettir. Zira içteki bu birikimin dışarıya atılması, bir bakıma aklın nefes alması demektir.

Şu hâlde dil, düşünce yeteneğinin, gelişmesine sebep olmuş bu da ilk insanla başlamıştır. Kur'ân-ı Kerim'deki, "Nefs-i Vâhide-tek insan"[5] ve "Ümmet-i Vâhide- tek toplum"[6] ifâdeleri de, insanın ve dilin menşeinin bir olduğuna, yani tek insanla başladığına götürür.

İlk yaratılan insana "Beyan" ın öğretilmesi,[7] yani, akıl ve vicdandan neş'et eden duyguları başkalarına aktarabilmenin öğretilmesi de bütün dillerin tek ağızdan çoğaldığının bir diğer delilidir. Buradan hareketle, bazı müfessirler, mevcut dillerin asıllarının, Hz Âdem'e öğretilen isimlerde mündemiç olduğunu söylerler.[8]

Başlangıçta, günümüzden 8-10 bin yıl önce tek, aslî bir dilin bulunduğu da, bazı Eski Çağ Tarihi araştırıcılarının tespitleri arasında görülür. Buna ihtimal vermeyenler ise, eski devir insanın lisanı hakkında hiçbir şey bilmiyoruz, demekle yetinirler. Ancak bunlar, müşterek bir lisan, müşterek bir maziyi gösterir, demekten de kendilerini alamazlar.[9]

---

5 en-Nisâ, 1; A'raf, 189

6 el-Bakara, 213; Yunus, 19; er-Razî, Muhammed b. Ömer, Mefâtihu'l-Gayb, Mısır t.y, VI, 11 vd.

7 er-Rahman, 4

8 M. Hamdi Yazır, Hak Dini, I, 310

9 H.C. Vels, Cihan Tarihinin Umûmî Hatları, İstanbul 1927, I, 118-120

İlk Çağ araştırıcılarının, "Eski Taş Devri" (M.Ö. 50.000) dedikleri dönemde yaşayan toplumların el sanatlarında hayret verecek derecede bir birliğin görüldüğünü söylüyorlar.

Bunun yanında, lisanla ilgili beşer ilminin Neolotik (Yeni Taş Devri) dönemden (M.Ö. 8.000-5.000) daha öteye gidemediği de, bir gerçektir.[10] Halbuki beşeriyet, bu devreden önce de çok uzun bir hayat geçirmiştir. Bu da, insan dilinin Neolotik dönemden çok eski olduğu anlamına gelir.[11] O hâlde, böyle durumlarda ilahî beyana baş vurmak, en sağlıklı yoldur.

Esasen bu birliği, ilk insanların sanat eserlerinde de görmek mümkün. İlk Çağ araştırıcıları, "Eski Taş Devri" (M.Ö. 50.000) dedikleri dönemde yaşayan toplumların el sanatlarında hayret verecek derecede bir birliğin görüldüğünü söylüyorlar.[12] Hemen her toplumda ilk yazı şeklinin "Resim yazısı" olması da, bu birliğin bir başka örneğidir.[13]

İlk insan toplumundaki din birliğini de göz ardı etmemek lazım.

---

10 A. Rona-Tas, An İntrodoction To Turkology, Szeged 1991, s. L9-20

11 A.g.e, aynı yer

12 H.C. Vels, Cihan Tarihi, I, 108

13 İzzeddin, Yanyalı Dirven Ağazâde, Cihan-nümâ, İstanbul 1913, I, 75

14 M. Hamdi Yazır, Hak Dini, II, 746

Bir Ağızdan mı?

Çünkü, bu dönemde Hak dinden başka bir din görülmez. Zaten, Hazreti Âdem'den sonra Peygamberlerin gönderilmesi de, insanların dinde ihtilafa düşmelerinden sonra tahakkuk etmiştir.[14]

Demek ki insanın menşei bir, dini bir, dili bir.. Hem, bu birlikte kıymet var, asalet var.. Zira insan, bazı tabiatperestlerin sandığı gibi, sıradan bitkiler gibi her yerde biten, çoğalan bir varlık değil. Mutlaka bir asla, bir babaya dayandırılması ve bunun da asîl olması gerekir. Daha sonraki dönemlerde İlm-i Ensâbın- Soy Bilimin değer kazanması da, bu hakikatin bir uzantısı olmalıdır.

KESRETTE VAHDET

Fıtrattaki terakki meyli, insanın aynı hâlde kalmasına izin vermemiştir. Bu bakımdan, zamanla çoğalan insan varlığı, durmadan gelişen istidat ve kabiliyetleri, zenginleşen kültür ve medeniyetleri, insanı âdeta çok dilli olmaya hazır bir hâle getirmiştir. İnsanın gelmiş olduğu bu nokta, susuzluktan çatlayan toprağın ağzını açarak yağmuru beklemesi gibi, fıtrî bir duâ haliydi. Belki de bu durum, sevkıyat zamanının gelmiş olma işaretini veriyordu. Yeryüzünün gerçek ziyneti olan insan, Dünya'nın dört bir köşesine sevk edilerek, ubudiyet ve imanıyla arzın halifesi olduğunu gösterecekti.

Fıtrattaki terakki meyli, insanın aynı hâlde kalmasına izin vermemiştir. Bu bakımdan, zamanla çoğalan insan varlığı, durmadan gelişen istidat ve kabiliyetleri, zenginleşen kültür ve medeniyetleri, insanı âdeta çok dilli olmaya hazır bir hâle getirmiştir.

Dile konuşabilme istidadını koymak, ilahî kudretin bir şahidi olduğu gibi, dilin değişik lisan, şive ve lehçelerde konuşabilmesi de, bu kudretin bir diğer mucizesidir.

Tam bu esnada insanların dillerinde bir değişikliğin tahakkuk ettiği söylenir. Bazı kaynaklara göre bu hâdise, erken bir dönemde Bâbil'de yaşanmıştır.[15] Belki de burada, dillerinde değişiklik meydana gelen gruplar, birbirlerini anlayamadıkları için, farklı yerlere gitmek zorunda kalmışlardı.

Fakat, her ne suretle olursa olsun, insanların çok dilli hâle gelmesinin de, ilahî kudretle olduğu bir hakikattir. Yani, dile konuşabilme istidadını koymak, ilahî kudretin bir şahidi olduğu gibi, dilin değişik lisan, şive ve lehçelerde konuşabilmesi de, bu kudretin bir diğer mucizesidir. Bu bakımdan bazı müellifler, farklı dillerin ortaya çıkış hâdisesini "Harikulâde" olarak ifâde ederler.[16]

Zaten, insanların renkleri gibi, dillerinin de farklı bir şekilde yaratılışı, Kur'ân-ı Kerim'de, Cenab-ı Hakk'ın varlığı, birliği ve kudretinin azametini gösteren deliller arasında sayılır:

"Onun delillerinden biri de, gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için dersler vardır"[17]

15 Mes'udî, Ali b. Hüseyin, Mürûcu'z-Zeheb ve Meâdinü'l-Cevher, Beyrut 1965, II, 110; Kalkaşendî, Ahmed b. Ali, Suphu'l-A'şâ Fî Sınaâti'l-İnşâ, Kahire 1913, VI, 237

16 İbn Haldun, Abdurrahman, el-İber ve Divânu'l-Mübtedâ ve'l-Haber, Kahire 1936, I, 102

17 er-Rum, 22

Bir Ağızdan mı?

Buna göre, yerlerin ve göklerin yaratılışı ne ise, dillerin ve renklerin farklı hâle getirilişi de odur. Gerçekten, bir dilin farklı lisanla konuşması ile, aynı topraktan muhtelif ağaçlar, çiçekler, meyveler, nebatların çıkarılması arasında tam bir benzerlik görülüyor. Demek ki, her ikisinde de aynı kudret tasarruf ediyor.

Şu hâlde, başlangıçta dilin muhtelif şubelere ayrılışı, insan iktidarında olan bir şey değil. Artık bundan sonra, insanlar arasında meydana gelen fikir akımları, kültür ve medeniyet ilerlemesi, dillerin gelişmesi ve zenginleşmesini sağlamıştır.

Şu hâlde, başlangıçta dilin muhtelif şubelere ayrılışı, insan iktidarında olan bir şey değil. Artık bundan sonra, insanlar arasında meydana gelen fikir akımları, kültür ve medeniyet ilerlemesi, dillerin gelişmesi ve zenginleşmesini sağlamıştır.

Bir diğer ifâdeyle, daha sonraki dönemler, muhtelif yerlere dağılan insanların birbirleriyle münasebetleri yahut kavimler muhaceretiyle değişik toplumların karışmasıyla dillerin lehçe ve şivelerin bir ağaç gibi dal budak verdiği zamandır.[18] Gün geçtikçe gelişen dildeki bu çoğalmanın, bazı İslâm coğrafyacılarının kaydına göre, sadece Kafkaslarda 72 dile ulaştığı görülür.[19]

Bu arada, semâvî kitapların dile kazandırmış oldukları zenginliği de katmak lazım. Çünkü, insanlık tarihi ilerledikçe, dinin füruat kısmında bazı ihtiyaçlar ortaya çıkmış, bu hususlarda gönderilen ilahî emirlerle, bir kısım yeni ifâdeler de beraberinde dile katılmıştır. Kitabımız Kur'ân-ı Kerim, bunun en güzel örneğidir. İslâmiyet'ten önce, Arap dilinde bulunmayan Salât, Zekât, Mü'min, Kâfir gibi birçok lafız, Kur'ân-ı Kerim'le bu dile kazandırılmıştır.[20]

İlk Çağ Neolotik dönemden itibaren hızlanan göçlerle, değişik insan ırklarının Çin, Hint, Mısır, Ön Asya ve bilhassa Avrupa'da karışması sonucu, diller arasındaki münasebet ve meydana gelen benzerliğe bir göz atmak gerekir:

Bir kere, eski ve yeni Dünya dilleri arasında bir irtibatın bulunduğu, bunların zamanla birbirinden ayrılarak, hem

18 Afet İnan, Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler, Ankara 1960, s.21; A.C. Haddon, Kavimler Muhacereti, çev. Zekiye S. Eglar, Ankara 1941, s. 13

19 Mes'udî, Mürûc, I, 198; Yakut el-Hamevî, Şihabuddin, Mu'cemu'l-Buldân, Beyrut 1955, IV, 306

20 Corci Zeydan, Tarihu Adâbi'l-Lügati'l-Arabiyye, Kahire t.y, II 16

Eski ve yeni dünya dilleri arasında bir irtibatın bulunduğu, bunların zamanla birbirinden ayrılarak, hem muhteva ve hem de şekil bakımından farklı hâle geldiği kabul edilen bir husustur.

muhteva ve hem de şekil bakımından farklı hâle geldiği kabul edilen bir husustur.[21] Kendi dilimizden hareket edilirse, Türkçenin bir taraftan Uzak Doğu, Çin, Avrupa ve Sibirya'nın kuzeylerinde konuşulan Mançu, Moğol, Uygur, Yakut lisanlarıyla; diğer taraftan en eski İbranî, Süryanî, Keldanî dilleriyle; öbür yandan Hint ve İran lisanlarıyla münasebetinin bulunduğunu söyleyenler yok değil.[22] Hele Arî (Hint-Avrupaî), Samî ve Turanî diller arasındaki akrabalığı, bunların bir menşeden çoğaldığını kimse inkâr etmiyor.[23] Bir kısım lehçe ve şive farklılıkları bir tarafa bırakılırsa, bugün dahi Orta Asya'daki yerli (Otokton) halkın yalnız Türkçe konuşmaları da dikkat çekicidir.[24]

Eski Yunan dilinde, Samî diliyle müşterek birçok kelimenin bulunduğu görülür. Bunun, Fenikelilerden alınmış olabileceği üzerinde duruluyor.[25] Yine eski Girid, Lidya, Sümer dillerinin de,

21 W.F. Albright-T.O. Lombodin, "Lenguage and History", The Cambridge Ancient History, Cambridge 1980, Vol, I, P. I, 124; Alaaddin Mehmedoğlu Aliyev, "Dillerin Karşılıklı Alakası", Milli Kültür Dergisi, 1991/85, s.51

22 Ş. Sami, Lisan, İstanbul 1303, s.20; A. Rona, An Introdoction, s.17-20

23 Ş. Sami, Lisan, s. 79

24 Afetinan, Tarih Üzerine İnceleme, s. 26

25 Ş. Sami, Lisan, s. 100

Bir Ağızdan mı?

Samî-Hamî menşeli olabilecekleri tasavvur olunmaktadır.[26]

Dünya'nın en zengin dillerinden olan İngilizcenin yüzde altmışını başta Latince, eski Kelt lisanları olmak üzere, başka dil grupları oluşturur.[27]

Bu örnekleri çoğaltmak elbette mümkün. Ancak, bu kesrette, vahdetin kaybolmadığı da bir hakikat. Çünkü, dilin muhtelif şubelere ayrılması, temelde bir olmasına mani değil. Nitekim, "Peder" ve "Mader" gibi çok sayıda kelimenin, hemen hemen her lisanda aynı şekilde kullanılmış olması da, bu birliğin bir delili olsa gerek.. Buna göre, dil hususunda da ilmî araştırmaların, ilahî haberle birleştiği ve menşede insan-lisan birliğinin bulunduğu neticesine varılabilir.

Dilin muhtelif şubelere ayrılması, temelde bir olmasına mani değil. Nitekim, "Peder" ve "Mader" gibi çok sayıda kelimenin, hemen hemen her lisanda aynı şekilde kullanılmış olması da, bu birliğin bir delili olsa gerek..

Evet, semavî kitaplara kulak tıkayarak, sadece akıl feneriyle hareket eden bazı kimselerin nazariyeleri bir tarafa bırakılırsa, insan ve lisan menşeinin bir olduğu görülür.

BİR NİMET Mİ?

Dünya'nın dört bir yanına dağılan insanların renkleri gibi dillerinin de farklı oluşu, büyük bir hikmete mebni. Bunun başında, toplumların birbirlerini tanımaları ve bilmeleri gelir. Kur'ân-ı Kerim, bunu "Teâruf"[28] olarak ifâde eder. Geniş muhtevalı olan "Teâruf" kelimesinde teâvün-yardımlaşma, tesânüd; tahabbub, dostlarla muhabbet, mudara-musalaha, düşmanlarla iyi geçinmek, barış içinde olmak gibi manaları anlamak mümkün. Bunların tahakkuku ise, insanların tanınması ve bilinmesiyle olur.

İnsanları tanımanın başlıca iki yolu vardır: Göz, kulak. Semâ âleminin yaratılışı, tanzimi ve tezyinine denk sayılan beşer simasına yerleştirilen sonsuz ilahî kudret nakışları, farklı şifreler,

26 26- H.C. Vels, Cihan Tarihi, I, 121-127

27 Ş. Samî, Lisan, s. 102; A. Mehmedoğlu Aliyev, a.g.m. s.51

28 Hucurât, 13

Bir Ağızdan mı?

insanları görme yoluyla birbirinden ayırmak için konulmuştur. Görmenin bulunmadığı yerde bu vazife kulağa yüklenmiş, bunun için farklı şifreler bu sefer de insanların seslerine ve dillerine yerleştirilmiştir.[29]

Gerçekten, insan bir an için düşünüyor: Şayet, insanların simaları, sesleri ve dilleri farklı olmasaydı, nasıl bir manzara ortaya çıkardı? Baba evladını, oğul annesini, erkek hanımını, hanım beyini tanıyamayacak; şefkat, merhamet ve muhabbetin sözü bile edilemeyecekti. İnsanlık bir keşmekeşe, kargaşaya düşecek, aile, toplum, devlet mefhumu olmayacak, dost-düşman bilinmeyecek, ne haklı hakkını alacak, ne de haksız cezasını görecekti. Hele şu telefonların, ses iletişiminin bir değeri olmayacak, belki de "Huu" diyen hava zerrelerinin farkına bile varılmayacaktı. Anneler, babalar uzaktaki evladının sesini tanıyamayacak, hâl ve hatırını sorarak hasretlerini gideremeyeceklerdi.

Gerçekten, insan bir an için düşünüyor: Şayet, insanların simaları, sesleri ve dilleri farklı olmasaydı, nasıl bir manzara ortaya çıkardı? Baba evladını, oğul annesini, erkek hanımın, hanım beyini tanıyamayacak; şefkat, merhamet ve muhabbetin sözü bile edilemeyecekti.

Aynı şekilde insanların dillerinin farklı oluşu da, büyük bir nimet olma vasfını haiz. Bütün Dünya insanlarının aynı dili konuşmaları hâlinde, kimin hangi millete ait olduğunu söylemenin güç olacağı, herkesin anlayabileceği bir husustur. Çünkü, bir milleti tanıtan, birliğini sağlayan umdelerin başında, din ve dil gelir. Din ve dilini kaybetmiş bir millet, tarihten silinmeye mahkumdur. Nitekim, Roma İmparatorluğunun yıkılışından sonra, Latince'nin dağılmasıyla bu toplumun bir daha toparlanamaması, bunun en güzel örneğidir. Dillerini kaybeden Süryaniler ve Nabatilerle, Mısır'daki Kıptiler de aynı akıbete uğramışlardı.[30]

29 er-Razî, Mefâtihu'l-Gayb, XXV, III
30 Corci Zeydan, a.g.e, II, 16

MÜCEVHER YÜKLÜ CESETLER

İnsan bir yolcu. Şu kâinat ise, gelenleri ağırlamak için sayısız nimetlerle donatılmış bir misafirhâne. Orada konaklayan her insan, ya gördüğü ikramların sahibini tanıyıp ona karşı teşekkürle memnuniyetini ifade eden muhterem bir misafir, yahut âsi bir nankör olarak göçüp gider.

İnsanın anne rahminden başlayan yolculuğunun bu Dünya'ya ait bölümü, ölümle ve onun da bekleme salonu olan kabirle noktalanmakta. Ama burası asla son durak sayılmamaktadır. Belki yolculuğun önemli ve zor kısmı bundan sonra başlayacaktır. Çünkü, harika bir yaratılışa sahip ve umum mahlukat namına küllî bir vazifeyi omuzlamış olan insan, ölümle kabrinde rahatça yatıp kalmayacak, bunların hesabını vermek üzere bir mahşere, bir huzura gidecektir.

İnsanın ebede giden bu uzun ve karanlıklı yolculuğu için lüzumlu olan erzak ve harcırahının da mutlaka yanında bulunması gerekir. Zaten insan fıtratındaki devamlı yaşamak arzusu da bunu ister. Nitekim insan yaratılışında bulunan bu arzunun canlı bir misalini eskiçağ insanlarında görebiliyoruz. Hakkı bulamamış yahut kabul etmemiş bu insanların mücevher yüklü cesetleri,

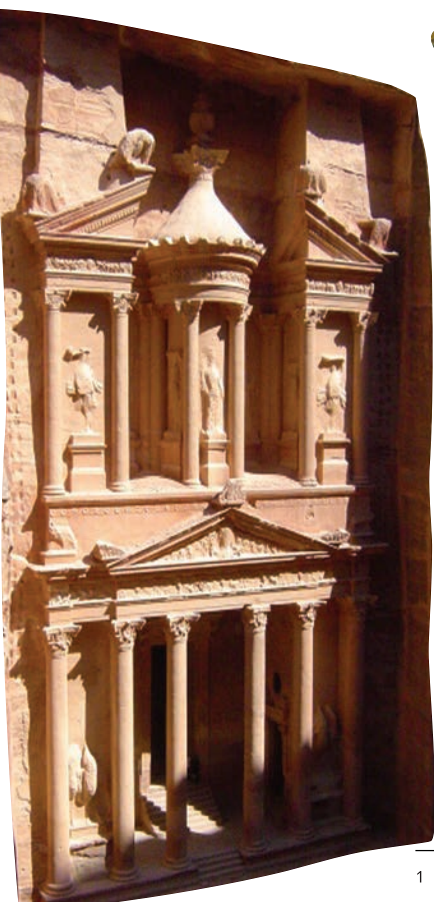

öbür âleme bir şeyler götürme lüzumunun gözle görünür ispatını yapıyorlardı.

Kur'ân-ı Kerim'in, gezip görmeyi, görüp de ibret almayı tavsiye ettiği[1] eski yerleşim merkezlerinde yaşamış olan bu insanlar, bakalım mezarlarına neler götürmüşler:

M.Ö. 2000'li yıllarda bu topraklarda, özellikle de İç Anadolu'da yaşamış olan insanların (Hititler) mezarlarında yapılan kazılarda çeşitli ziynet eşyalarının ve günlük hayatta lazım olacak kapların ortaya çıktığı görülür. Bir bakıma o toplumların ahiret hayatına inandıklarının da bir delili olan[2] bu buluntular arasında: Altından süs eşyaları, taç, bilezik, küpe, kemer.. elbise üzerine konacak altın aplikalar.. Ayrıca akîk ve şeffaf taşlarla süslenmiş altından gerdanlığa takılacak süsler, yer alır.[3]

Ölümün yokluk demek olmadığına inanan eski Mısır'da ise mezarlar, âdeta birer hazine hâlini almıştı. Ayrıca, bir ölünün bütün uzuvlarını korumak, ölümün ötesinde cismani bir hayat olduğuna inanan bir toplum için ciddi bir konuydu. Genel fikir, "bir ferd, canlı durumunun farklı bileşenleri -ruh, gölge, kalb ve beden- yeniden biraraya geldiğinde, dirilir" şeklindeydi. Ferdin fizikî kısmını oluşturan bu unsurların sadece özenle korunması yeterli değildi, bu fizikî unsurların hoşnut olması ve ruhî bileşenleri ferde götürmesi için bu çalışmanın zevkle yerine getirilmesi gerekiyordu. (C. A. Ronan, The Cambridge Illustrated History of the World's Science. Newnes Books, Twickenham, Middlesex, 1983)

1 Bkz. Âl-i İmrân, 137; el-Enâm, 11; en-Neml, 69

2 M. Şemsettin Günaltay, Yakın Şark II Anadolu, Ankara 1987, s. 261

3 A. Afetinan, Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler, Ankara 1960, s.304

4 C.W. Ceram, Tanrılar Mezarlar ve Bilginler, çev. H. Örs, İstanbul 1982, s. L45

5 A.g.e, s.123

"Kral Vadisi" denen yer, hazine mezarların merkezi sayılıyordu. Burada, Hiksosları kesin olarak Mısır'dan çıkarmasıyla büyük unvanını alan I. Amosis, II. Tutmosis (M.Ö. 1501-1447), II. Ramses (M.Ö. 1291-1232) gibi Firavunların mezarları bulunuyordu.[4] Bunlar, bir zamanlar bu Dünya'ya hükmetmiş olan insanların ölümlü cesetleriydi.

Dünya'da işi biten her kral ve kraliçe yahut memleketin ileri gelenleri, insanın ne kadar güzelliğe düşkün, zevkperest, ziynete meftun ve cemâle müştak olduğunu ispatlarcasına, bütün maddî varlıklarını da beraberinde o mezarlara taşımışlardı. Kelimenin tam anlamıyla bunlar, mücevher yüklü cesetlerdi. Belki de bunlar, ölümden sonra da hiç arası kesilmeyen sonsuz bir hayat inancıyla, Dünya'da doyamadıkları debdebeli hayatı, bundan sonra da sürdürmek istiyorlardı.

Dünya'da işi biten her kral ve kraliçe yahut memleketin ileri gelenleri, insanın ne kadar güzelliğe düşkün, zevk perest, ziynete meftun ve cemâle müştak olduğunu ispatlarcasına, bütün maddî varlıklarını da beraberinde o mezarlara taşımışlardı.

Çünkü, eğer varlıklarını korumak için gerekli şeyler yanlarına verilirse, ölenler orada otururlardı. Bunun için sağlam bir ev, açlığı, susuzluğu giderecek yiyecek, içecek, hizmetçiler, köleler.. kısaca günlük hayatta lazım olan her şey bu götürülenler arasında bulunuyordu.[5]

Mısır Firavunlarından Tutenkhamun'un mezarını bulan Amerikalı araştırıcı Howard Carter, bu firavunun sandukasıyla duvarı arasındaki 65 cm'lik yerin bütün ölü armağanlarıyla dolu olduğunu ve ayak atacak yer bulunmadığını anlatır.

Böyle tek bir ölüye, kendi inançlarına göre sonsuz güvenlik ve sonsuz hayat sağlamak için, on beş yahut yirmi yıl mezarını yaptıran bir Firavun, halkın dayanma gücünü tüketiyordu. Yalnız kendisini değil, oğullarını, hatta torunlarını bile borca sokuyor, ölümünden sonra yapılmasını istediği bir sürü törenler, kurbanlar ve hizmetlerle de memleketin ekonomisini sarsıyordu.

Bu mezarlarda yapılan kazı çalışmaları, oralardaki maddî varlıkları bütün görkemiyle gözler önüne sermişti.

Mısır Firavunlarından Tutenkhamun'un mezarını bulan Amerikalı araştırıcı Howard Carter, bu firavunun sandukasıyla duvarı arasındaki 65 cm'lik yerin bütün ölü armağanlarıyla dolu olduğunu ve ayak basacak yer bulunmadığını anlatır.[6]

Fransız arkeologu August Meriette ise, 1850 de Mısır'da, eskinin eskisi (M.Ö. 2600) zamanının çiftlik ağası zengin Ti'nin mezarını bulmuştu. Buradaki koridorlarda ve salonlarda karşıdan karşıya ışıldayan ziynetler, o güne kadar görülen gündelik hayatın hepsinden üstündü. Zengin Ti, yaşarken çevresindeki her şeyin, ölümünden sonra da yine çevresinde bulunmasına önem vermişti.[7]

Trova önlerinden, Bâbil'deki "Kral Mezarlarından" çıkarılanlar da, Mısır'dakilerden geri kalmıyordu. Asırlar önce kin ve tutku içinde yaşamış olan insanların, şimdi kupkuru kemikleri üzerindeki bilezikler ve çeşitli ziynetler, som altından taçlar. Üzerleri görülmedik süslemeler, çiçekler, kelebekler ve hayvan resimleriyle bezetilmiş altın yapraklar. Yine altından arslanlar, geyikler ve güvercinler biçiminde mücevherler.[8]

Bütün bunlar bin yılların geçiciliğini en dokunaklı bir biçimde kulaklara fısıldıyorlardı. Yine bütün bunlar, hayata doyamamanın belirtileriydi. Bunun için krallar, firavunlar ve ileri gelen zenginler oda ve ev biçiminde mezarlar yaptırarak, bütün varlıklarını buralara taşıtmışlardı.[9] Böylece bu Dünya'daki gösterişli hayatı ölümden sonra da devam ettirmek istemişlerdi.

---

6 A.g.e, s.164

7 A.g.e, s.115

8 A.g.e, s.47

9 Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, İstanbul 1982, I, 195

Krallar, firavunlar ve ileri gelen zenginler oda ve ev biçiminde mezarlar yaptırarak, bütün varlıklarını buralara taşıtmışlardı. Böylece bu dünyadaki gösterişli hayatı ölümden sonra da devam ettirmek istemişlerdi.

Fakat onlara, hareketlerinde hatalı olduklarına dair en iyi dersi, mezar soyguncuları vermişti. Zira bu hazine mezarlardan haberdar olan soyguncular, oraları didik didik etmişlerdi. Âdeta onlar bu hareketleriyle, "Bunlarla kabre gidilmez." demek istemişlerdi. Artık ne mahkemeler ve ne de yasaklar bu talanların önüne geçebilmişti. Aksine konulan yasaklar bu sefer, bilezikli kolların ve altın kaplamalı kafaların olduğu gibi kaçırılmalarına yol açmıştı. Nitekim I. Tutmosis'ten (M.Ö. 1546-1515) beş yüz yıl önce Kral Zer'in eşinin mumyası bu akıbete uğramıştı. Daha kolay taşıyabilmek için mumyayı parçalarken rahatsız edilen hırsız, kurumuş kollardan birini çabucak mezardaki bir duvar deliğine saklamıştı. Üzerinde firuzen boncuklardan değerli bir bilezik bulunan kol, ancak 1900 yılında İngiliz arkeologları tarafından ortaya çıkarılmıştı.[10]

Mısır Firavunlarından IX. Ramses (M.Ö. 1142-1123) dönemi papirüslerinden öğrenilen bir mezar soygunu hadisesini haydutlar şöyle anlatırlar:

"İçinde bulundukları tabutları ve kefenlerini açtık. Kralın mumyasını bulduk. Boynunda büyük bir dizi muskalar ve altın

10 C.W. Ceram, Tanrılar Mezarlar, s. 134

süsler vardı. Başı altın bir maske ile örtülüydü. Kralın mumyası baştan aşağı altın içinde idi. Kefenleri içten ve dıştan altın ve gümüş kaplıydı. Kralın boynundaki muska ve süsleri, içinde yattığı kefenleri çekip aldık. Kralın eşini de böyle bulduk. Bulduğumuz her şeyi çekip aldık. Kefenlerini yaktık. Yanında bulduğumuz bütün eşyayı çaldık..''[11]

Bu soygunlar dolayısıyla kral mezarlarına: "Ölüm, firavunun rahatını bozana hızlı kanatlarla gelecektir''[12] gibi çeşitli lanetler yazılır. Bu mezarlar, daha iyi kollanmak için birbirlerine yakın olarak kayalara oyulma yoluna gidildi. Fakat bir türlü bu yağmalamanın önünü alınamaz. Rahatlamak ve zevk duymak için götürülen bu maddî varlıklar, âdeta başa belâ olmuştur. Asırlarca Dünya'ya hükmetmiş olan insanların cesetleri hâlâ rahatsızdır. Firavunlardan III. Ramses üç kez mezarından çıkarılarak yeni bir mezara konulmuştu. Omosis, I. Amanofis, hatta büyük Ramses'in cesedi yol üstünde kalmıştı. Derken

Artık gösterişli bu "Kral Vadisi" mezarları tilkilerin, çöl baykuşları ve sürülerle yarasaların yuvası hâline dönmüştü. İhtişam ve olağanüstü görkemin yerini alçak gönüllü yoksulluk almıştı. Kralların değerli yurtları, Rahiplerin dar hücresi hâline gelmişti.

11 II- A.g.e, s.137, 12 A.g.e, aynı yer, 13 A.g.e, s. 140, 14 el-Hakka, 27-29

saklayacak yer bulunamayınca, yaptırdıkları saray mezarlarından olan bu insanlar, tek bir ortak mezarda yatmak zorunda kalmışlardı.

Artık gösterişli bu "Kral Vadisi" mezarları tilkilerin, çöl baykuşları ve sürülerle yarasaların yuvası hâline dönmüştü. İhtişam ve olağanüstü görkemin yerini alçak gönüllü yoksulluk almıştı. Kralların değerli yurtları, Rahiplerin dar hücresi hâline gelmişti.[13]

Her bakımdan iflas etmiş bu insanların durumunu şu âyetler ne kadar güzel tesvir eder:

"Ah keşke ölüm kat'i bir son verici olsaydı. Malım bana bir fayda vermedi. Bütün saltanatım benden ayrılıp mahvoldu."[14]

Demek, kabir ötesi yolculuk için bir şeyler götürmenin lüzumuna insan fıtratı da şahadet eder. Fakat maddî varlıklar olarak değil, daha hayatta iken bunları manaya ve nura değiştirerek...

ESKİ ÇAĞLARDA KADININDA MİRAS VE NİKÂH

Kur'ân'ın i'caz yönlerinden biri de, eskiçağlarda yaşamış insanların hayat tarzları, dinleri ve başlarına gelen hâdiselerden haber vermesidir. Zira, Kur'ân'ın nüzulünden önce geçmiş toplumların kıssalarını, Tevrat ve İncil'de geçtiği şekliyle, yalnız Yahudi ve Hıristiyan âlimler biliyorlardı.

Bir bakıma zamanın ilim adamı sayılan bu insanlar, davasında doğru olup olmadığını anlamak için, Peygamber Efendimiz'den eski zaman insanları hakkında bilgi vermesini istemişlerdi. Peygamberimiz de (Sallallahu aleyhi ve sellem), haklarında malumat istenen geçmiş toplumları ve yaşadıkları hâdiseleri bilinenden daha teferruatlı bir şekilde anlatınca, o insanlar bu haberlerin doğruluğunu itiraf etmekten başka yol bulamamışlardı. Bu ise, ancak bir mucize olabilirdi. Çünkü, Peygamberimizin (Sallallahu aleyhi ve sellem) ümmî (okuma-yazma bilmemek) olduğunu hemen herkes biliyordu.[1]

İşte Kur'ân'ın bu gaybî haberlerinden biri de, eskiçağlardaki

1 Celâlüddin Abdurrahman es-Suyutî, İ'câzu'l-Kur'ân, Beyrut 1969, I,240; Fahruddin er-Razî, Muhammed b. Ömer, Mefâtihu'l-Gayb, Mısır 1938, XIV, 146

kadının miras hukuku ve nikâh usulü ile ilgilidir. Kadına bahşettiği haklar, ona kazandırdığı şeref ve yüksek mevki itibariyle âdeta bu kesime tahsis edilen Nisâ sûresinin bir âyetinde şu ifadeyi görüyoruz:

"Ey iman edenler! Kadınlara zorla varis olmanız size helal olmadığı gibi, verdiğiniz mihrin birazını kurtaracaksınız diye onları tazyik etmeniz de helal olmaz."[2]

Bu veciz ifadeden, eskiçağlardaki kadının bir eşya muamelesi gördüğü anlaşılır. Çünkü, diğer mal varlıkları gibi, kadına da, ölen şahsın yakınları tarafından varis olunmaktadır.[3]

"Ey iman edenler! Kadınlara zorla varis olmanız size helal olmadığı gibi, verdiğiniz mihrin birazını kurtaracaksınız diye onları tazyik etmeniz de helal olmaz." Bu veciz ifadeden, eskiçağlardaki kadının bir eşya muamelesi gördüğü anlaşılır. Çünkü, diğer mal varlıkları gibi, kadına da, ölen şahsın yakınları tarafından varis olunmaktadır.

Nitekim, allâme Fahreddin er-Razî (öl.606/1209), bu âyeti şöyle açıklar:

"İslâmiyet'ten önce bir erkek öldüğü zaman, ölenin aynı hanımdan olmayan oğlu yahut yakın akrabasından biri elbisesini kocasından geri kalan kadın üzerine atarak şöyle der: "Malına varis olduğum gibi, hanımına da varis oldum." Artık bu kimse o hanım üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahip olur. Ölen şahsın verdiği mihriyle yetinerek, o hanımı kendisine alabileceği gibi, mihrini kendisi alarak bir başka erkekle de evlendirebilir. Fakat aldığı paradan kadına hiçbir şey vermez"[4]

Aynı sûrenin bir diğer âyeti,[5] bu uygulamanın eskiçağlarda

2 en-Nisâ, 19
3 Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm, Beyrut 1969, I, 465; Muhammed Ali es-Sabûnî, Safvetü't-Tefâsîr, Beyrut 1981, I, 266
4 er-Razî, Mefâtihu'l-Gayb, X, 10
5 en-Nisâ, 22

cereyan ettiğini teyit eder. Zira o âyette, ölen şahsın oğulları yahut torunlarından birinin, geride bıraktığı hanımı ile evlenmesi yasaklanarak, bunun akıl, din ve âdet yönünden çok çirkin olduğu ifade edilmektedir. Bu ise, o dönemlerde böyle kötü bir âdetin var olduğunu gösterir.[6]

Buna göre yukarda meâlini verdiğimiz âyetten, eskiçağ kadınının verasetten mahrum edildiğini anlamak mümkün. Bir diğer husus ise, muhtelif eskiçağ toplumlarında evlenmenin kadını satın almak usulüyle tahakkuk ettiğinin aynı âyetten anlaşılmış olmasıdır. Zira bunların her ikisinin de temelinde, kadının bir eşya gibi telakki edilmesi yatar.

Kur'ân şu kâinatta olup bitenleri haber verirken, zamanla insan tarafından yapılan araştırma ve keşifler onu tefsir etmekte, zaman yaşlandıkça Kur'ân'ın gençleştiğini göstermektedir. Yukarda bahsi geçen eskiçağ kadınıyla ilgili uygulamalar da, bunlardan biridir. Şimdi misal olması bakımından, bu hususlarda birkaç eskiçağ toplumu üzerinde yapılan araştırma ve tespitlere kısaca göz atalım:

Bir kere, hemen hemen bütün eski toplumlarda kadına insan nazarıyla bakılmaz. Hatta bazı toplumlarda evlilik, erkek evlat sahibi olmak maksadıyla yapılır.[7] Bunun için, eski Çin'de görüldüğü gibi, kız çocuğu olan bir şahıs, kendini evlat sahibi saymaz.[8] Bu husus, Eski Yunan'da da farklı değildir ve kız çocuğu Dünya'ya gelen bir Yunanlı, çocuk sahibi oldum, diye sevinmez bile. [9]

Bâbil'de, İran Büyük Hükümdarı Darius'a karşı ayaklanma olduğu zaman (M.Ö. 521), yiyeceklerinin boş yere harcanmasını önlemek maksadıyla, kocaları tarafından boğularak öldürülen kadınlar hep bu kesimin o zaman nazarlarda bir hiç olduğunun göstergesidir.

6 M. Hamdi Yazır, Hak dini Kur'ân Dili, II, 1321
7 Mahmud Esad b. Emin Seydişehrî, Tarih-i İlm-i Hukuk, İstanbul 1332, s. 140
8 Mehmet Talat, Kadın, İstanbul 1341, s. 8-9
9 A.g.e, II

Bâbil'de, İran Büyük Hükümdarı Darius'a karşı ayaklanma olduğu zaman (M.Ö. 521), yiyeceklerinin boş yere harcanmasını önlemek maksadıyla, kocaları tarafından boğularak öldürülen kadınlar.[10] hep bu kesimin o zaman nazarlarda bir hiç olduğunun göstergesidir. Daha İslâmiyetin zuhurundan hemen öncesinde, fakirlik yahut ar düşüncesiyle kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldükleri de, kadına reva görülen eskiçağlardaki kötü âdetlerin birer uzantısı değil midir?

Eskiçağ kızına, kadınına yapılan bu hakaretler, onun veraset hukuk ve nikâh usulüne de sirayet etmemiş değildi:

NİKÂH: Eski Çinliler, Yunanlılar ve bir kısım eski Türklerde nikâh, kızı satın almak usulüyle akdedilir, normal bir alışverişten farksızdır. Alınan para kızın babası yahut akrabasından birine verdirilir. Kız ise, sadece çeyizini götürür, bütün malı bundan ibarettir.[11]

Baba evinde hakir görülen kız, gelin olduktan sonra da aynı şeye maruz kalır. Meselâ, bir Çinli kız gelin gittiği yerde kocası ve çocukları için sessizce çalışacak, ama kendi doğurduğu erkek çocukla yemek yemeye bile layık görülmeyecek.[12]

Bir Yunanlı, satın aldığı kadında istediği gibi tasarruf hakkına sahiptir: Hayatta iken sebepsiz yere kadını bırakır yahut başkasına devredebilir, öldüğü zaman da bu şekilde vasiyet edebilirdi.[13] Bütün bunlar eskiçağ nikâh usulünün, erkeğe tanıdığı haklardı.

Daha İslâmiyetin zuhurundan hemen öncesinde, fakirlik yahut ar düşüncesiyle kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldükleri de, kadına reva görülen eskiçağlardaki kötü âdetlerin birer uzantısı değil midir?

10 Heredotos, Herodot Tarihi, İstanbul 1973, III, 225
11 M. Esat, Tarih-i İlm-i Hukuk, s.ll
12 M. Talat, Kadın, s. 8-9
13 A.g.e, s.ll

Yakın akrabalarla evlenmek de, eskiçağ nikâh şekillerinden bir diğeri. Bu âdeti bir kısım eski Türkler arasında görmek mümkün. Baba ölünce, oğlu -öz anası olmamak şartıyla- dul kalan hanımıyla evlenebilirdi. Çünkü, babanın vefatından sonra bütün haremi oğlunun uhdesine geçerek, onların geçimini sağlamaya ve onları kendisine hanım yapmaya mecburdu.[14] Aynı şekilde kardeş, ölen ağabeyinin hanımını, yeğen amcasının geride kalan eşini almak zorundadır.

Eski Mısır ve Hint'te de, Levirat usulü denilen bu yakın akraba evliliklerine rastlanmaktadır.[15]

Dikkat edilirse, Kur'ân-ı Kerim'deki: "Babalarınızın geride bıraktıkları hanımlarıyla nikâhlanmayınız."[16] yasak emri, yukarıdaki hususa işaret eder.

VERASET: Eskiçağ kızının baba evinden götürdüğü çeyizi, onun bütün mal varlığını teşkil eder. Zaten yukarıda bir nebze bahsedilen muâmelelere maruz kalan kadınların, gerek baba ve gerekse koca tarafından veraset hakkına sahip olamayacakları açıktır. Meselâ, eski Çin'de kadınlar miras hakkına sahip değillerdir. Veraset hakkı, erkek çocuklara aittir. Kadın, koca tarafından da veraset hakkına sahip değildir.[17]

Bir eski Yunan'da durum pek farklı değil, kızlar yine veraset hakkından mahrum. Hele, çarşılarda bir eşya gibi satılan Hintli kadın, çok zor durumlarında bile, kocasının malına varis olamaz.[18]

Eskiçağ kızının baba evinden götürdüğü çeyizi, onun bütün mal varlığını teşkil eder. Zaten yukarıda bir nebze bahsedilen muâmelelere maruz kalan kadınların, gerek baba ve gerekse koca tarafından veraset hakkına sahip olamayacakları açıktır.

---

14 M. Esat, Tarih-i İlm-i Hukuk, s. 120; Halil Cin-Ahmet Akkündüz, Türk İslâm Hukuk Tarihi, İstanbul 1990, s. 47

15 Bkz. M. Esat, Tarih-i İlm-i Hukuk, s. 58, 140

16 en-Nisâ, 22

17 Ömer Rızak Kehhâle, el-Mer'etu fi'l-Kadîm ve'l-Hadîs, Beyrut 1982, VIII, 153; M. Esat, Tarih-i İlm-i Hukuk, s. 101; M. Talat, Kadın, s.9

18 Ö. Rıza Kehhâle, el-Mer'etu fi'l-Kadîm, VIII, 140-141; Muhammed Maruf ed-Devâlibî, el-Mer'etu fi'l-İslâm, Beyrut 1989, s. 21

Eski Moğol kızları da aynı uygulamaya maruz kalmışlar: Ölen baba, şayet terekenin taksimi hususunda bir vasiyette bulunmamış ise, veraset hakkı oğullara aittir. Kızlar bu haktan mahrum bırakılırlar. Hatta diğer toplumlara nazaran daha düzenli ve insanî kanunlara sahip olan Hititlerde bile, veraset hakkının erkek evlada ait olduğu anlaşılıyor.[19]

Eski Brahman hukukunda, özellikle de Aryalarda veraset hakkı yine erkek çocuklara aittir. Ölen babanın malı oğulları arasında eşit ölçüde taksim edilir, kızlar bu taksimin dışında bırakılırlar.[20]

Bu misalleri çoğaltmak mümkün. Asıl olan eskiçağlardaki kadının maruz kaldığı bu haksız muamelelerin, Kur'ân-ı Kerim'in: "... Kadınlara zorla varis olmanız size helal olmaz.."[21] ifadesinde oldukça kısa ama şümullü bir şekilde yer almış olmasıdır.

Bütün bunlardan sonra, yukarıda geçen âyetin devamındaki: "... Kadınlarınızla dinin ve aklın inkâr etmeyeceği marufla (insana yakışır bir şekilde) muâşerette bulununuz..." emri, eskiçağ kadınına uygulanan bütün kötü âdetlere bir son..! vererek, bu kesime ne kadar ferahlık getirdiği herhâlde anlaşılır. *

---

19 Bkz. M. Şemsettin Günaltkay, Yakın Şark II Anadolu, Ankara 1987, s. 153; M. Esat, Tarih-i İlm-i Hukuk, s. 120

20 M. Esat, Tarih-i İlm-i Hukuk, s. 140

21 en-Nisâ, 19

* Bu yazı kaleme alınırken "el-Hükmü li'l-Ekser" kaidesi mucibince hareket edildiği, yoksa az da olsa, kadınlara böyle davranmayan toplumların olacağı izahtan varestedir.

GAYR-I MEDENÎLER SALDIRGAN OLUYOR

İnsan yaratılışı itibariyle medenidir. Çünkü insan, medeniyetin esası olan ilim, irfan ve kemâlle yoğrulmuştur. Bunun için medeniyet ilk insanla başlar. Hâliyle bu insanın asıl vatanı da (Cennet), göç ettiği yer de ona göre hazırlanmıştır.

Vahşet, insanlık tarihinde daha sonraları ortaya çıkan bir hâdisedir. Zamanla asaletini kaybeden, yani kendi kendine zulmeden insan, vahşet dönemini yaşamağa ve saldırgan olmaya başlamıştır. Medeniyetten uzaklaşmış böyle insanların en belirgin vasfı ise, saldırgan olmalarıdır. Bu durum, çağlara göre değişmeyen bir kanun gibi görünüyor:

M.Ö. 14. Yüzyılda Orta Anadolu'da İmparatorluk kurmuş olan Hititler, dönemin medeni toplumudur. Fakat bu insanlar, o zamanlar Karadeniz bölgesinin dağlık kısmında yaşayan ve gayr-ı medeni toplum olan Gaşkalardan çok çekmişler, devamlı saldırılarına uğramışlardır.

Eskiçağların saldırgan toplumlarından biri de, Asurlular. Yeni dünyanın Sırpları yahut benzer toplumları gibi, eskinin katı kalbli ve bir o kadar da gayri medeni insanıydı bunlar. Asurlular,

o zamanlar (M.Ö. 9. asır ve sonrası), Doğu Anadolu'da köklü bir medeniyet kurmuş olan Urartuları altüst ederek, kestikleri insan başlarıyla duvar yapacak kadar cani bir millet olduklarını göstermişlerdi.

Ortaçağda ise Ruslar, aynı şeyleri sergilemeye başladılar. Önceleri Doğu Avrupa'da aşiretler hâlinde yaşayan bu insanlar, ancak 862'de bir devlet kurma teşebbüsünde bulundular. O zamana kadar ömürleri başkalarına kölelikte geçen bu toplum, 880'den itibaren yağmalama hareketlerine giriştiler.

Tarihçi Mesudî'nin ifadesiyle, cahil ve gayr-ı medeni olan Ruslar, 913'de Azak denizinden Volga nehri yoluyla Hazar denizine inerek, bu havalideki medeni toplumlara karşı saldırıya geçtiler. Her biri 100 kişiden ibaret 500 gemiyle gelen Rus saldırganları, Cibal, Deylem, Taberistan, Abisikun ve Azerbaycan'ın doğusunda katliamda bulundular. Bilhassa Erdebil şehri, bu cinayetin en büyüğüne maruz kaldı.

Saldırıya uğrayan bu insanlar, âdeta şaşkına dönmüşlerdi. Çünkü bu mazlum toplumlar, o zamana kadar sadece ticaret ve avlanma gemilerini görmeye alışmışlardı. Böyle bir saldırının olabileceği akıllarından bile geçmezdi. Üstelik bu yöre insanları denizci olmadıkları için, yağmalama ve tahribatta bulunarak, Bakü adalarına çekilen saldırganlara bir şey de yapamıyorlardı. Bu dönem, Azerbaycan'da

Gayr-ı Medenîler
Saldırgan Oluyor

Sacoğulları devletinin başında bulunan ve geniş bir sahayı hâkimiyeti altına alan Emir Yusuf, saldırgan Ruslara karşı az mücadele vermemişti.

943 yılında Rusların yeni ve daha şiddetli bir saldırıya geçtikleri görülür. Hazar Denizi ve Kür Irmağı yoluyla Azerbaycan'a gelen saldırganlar, bu sefer hedef olarak Berdeâ şehrini seçmişlerdi. Burası, Hazreti Osman döneminde Selmân b. Rabiâ tarafından İslâm hâkimiyetine alınmıştı. Azerbaycanlıların, Ruslara karşı gösterdikleri mukavemetler sonuçsuz kalmış ve şehir halkı feci bir katliamdan geçirilerek, burası

Asurlular gibi kan dökmekten zevk duyan bu hunhar insanların, daha o dönemde, belki çoğu Müslüman halka karşı uyguladıkları toplu imha şekli, yakın tarihin Anadolu Ermeni Mezâlimi ile aynı.

Rusların merkezi hâline getirilmişti.

Asurlular gibi kan dökmekten zevk duyan bu hunhar insanların, daha o dönemde, belki çoğu Müslüman halka karşı uyguladıkları toplu imha şekli, yakın tarihin Anadolu Ermeni Mezâlimi ile aynı. Berdeâ şehrinde bir camiye kapatılan insanlar, kendilerinden istenen adam başı 20 dirhem fidyeyi ödemek istemeyince, burada öldürülmüşlerdi. Bir bakıma Âbidle Ma'bed, Sâcidle Mescit aynı anda yok edilmek istenmişti.

Aslında aile yapısı bozuk, soyu karışık böyle insanlar, günümüzde de aynı şeyleri yapmaktalar. Daha dün ve bugün tanklarla insanların üzerinden geçen bir toplum, ne derece medeni sayılabilir! *

** Orta Çağ Rus saldırılarıyla ilgili olarak bkz:*

1- Mes'udî, Ali b. Hüseyin, Murûcu'z-Zeheb ve Meâdinü'l-Cevher, Beyrut 1965, I, 202-206

2- İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ali b. Muhammed, el-Kâmil fi't-Tarîh, nşr. C.J. Tornberg, Beyrut 1979, VIII, 413

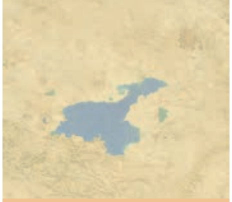
3- İbn A'sem el-Kûfî, Kitâbu'l-Fütûh, Beyrut 1986, II, 111-113

4- V. Minorsky, A History of Sharvan and Darband, Cabridge 1958, s. 60

5- Zeyneloğlu Cihangir, Şirvanşahlar Yurdu, İstanbul 1931, s. 68-77

6- A.H. BaleyevAzerbaycan Tarihi, Bakü 1993, s. 138

ESKİ DOĞU BİRLİĞİNDE VAN

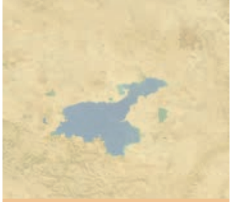
İnsanların en hayırlısı, yine insanlara en çok faydalı olan kimsedir. Bu hakikatten hareket edilirse, yerlerin en üstün olanının da, insanlarla meskun mekânlar olduğu söylenebilir.

Bir başka ifadeyle, insan, yeryüzünün gerçek ziynetidir. Bu bakımdan, insanla meskun olan yerlerin daha mamur ve bahtiyar zeminler olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

Buna göre, yeryüzünün bu bahtiyar köşelerinden biri de, Van Gölü çevresidir. Çünkü buralar, çok eskiden beri omuzlarında taşıdığı insanoğluna hizmet etmiş ve Doğu'da ilk yerleşim merkezi olarak değerlendirilmiştir. Özellikle, Van Tilkitepe Höyüğü, Anadolu'nun tarih öncesi önemli kültür merkezleri arasında sayılır. Hatta, bu höyükteki III. tabaka buluntular, aynı dönem (Kalkolitik) Yukarı Mezopotamya kültürüyle eşdeğer tutulur.

Bu erken zamanlardan beri insanların buralara gelip yerleşmelerinde, coğrafî ve stratejik konumun etkisini göz ardı etmemek lazım. Zira, batıda Van Gölü'nün bulunuşu, Doğu'da yüksek Erek dağlarının buradaki ovayı kuşatmaları, eski insanların

Eski Doğu Birliğinde Van

Batı'da Van Gölü'nün bulunuşu, Doğu'da yüksek Erek dağlarının buradaki ovayı kuşatmaları, eski insanların yerleşmek için aradıkları vasfi haizdir.

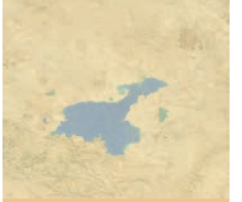
yerleşmek için aradıkları vasfı haizdir. Bunun yanında akarsuları, vadileri ve verimli toprakları da, ilk sakinler için bölgenin bir diğer cazibesidir. Doğu'nun bu yüksek yaylasındaki böyle bir hazırlanış, âdeta, "İNSAN İÇİN HİZMETE ÖZEL" ifadesini hatırlatıyor.

Bu olumlu şartlarla birlikte zamanın ilerlemesiyle, insanların M.Ö. 3. bin yıllarında bu mekânlarda yaygın bir şekilde yaşadıkları görülür. Hurri kökenli, birbirlerine akraba, komşu ve münasebetlerinde sıcak olan bu insanların, dinlerine de o derece bağlı oldukları anlaşılıyor. Nitekim, bu insanlar, devlet hâline geldikleri dönemlerde, Kral İşpuiniş (M.Ö. 824-815) ve oğlu Manue'nin, bugün Irak'ın kuzey-doğusunda bulunduğu sanılan Musasir kentine gelerek, bir bakıma kazandıkları zaferlerin bir şükranı olarak, burada baş tanrı Haldi'ye tapınak yapmaları ve kurban takdim etmeleri, dinlerine olan bağlılığın bir göstergesidir.

Bu durumda, daha o dönemlerde Doğu'da dinin ön planda tutulduğunu ve Doğu'yu ayakta tutacak unsurun din hissi olduğunu anlamak mümkün. Peygamberlerin çoğunun şarktan çıkmış olması da, bunu teyit eder mahiyettedir. Bu arada, eskiden beri toplumların birbirleriyle mücadelelerinin temelinde, ekonomik çıkarların yanında, kendi dinlerini ve kültürlerini yaymak olduğunu da unutmamak lazım.

Dinlerine böylesine bağlı ve birbirlerine tutkun eski Van sakinlerinin, çalışkanlık vasıfları da dikkate değer. M.Ö. 3. bin yılda Van'ın yüksek yaylasında geliştirilen ve erken Hurri

kültürü olarak bilinen ziraat ve hayvancılığın, kuzeyde Kafkaslara, güneyde ise Kuzey Suriye'ye kadar yayıldığı görülür. "Hurriler M.Ö. 2000'li yıllar boyunca Orta Doğu tarih ve kültüründe önemli bir rol oynamışlardır" (B. Şansal, Hatti and Hurrian Civilization, http://www.allaboutturkey.com/hatti.html). "En büyük ve nüfuzlu Hurri topluluğunun Mitanni Krallığı'dır. Hurriler Hitit tarihi açısından da belli bir önem arzederler" (http://en.wikipedia.org/wiki/Hurrians).

Böylece, dönemlerindeki toplumlara örnek insan olma yönünde ilerleyen Van Gölü çevresindeki halk gruplarının, M.Ö. 13. yüzyıla kadar emniyet içinde yaşadıkları anlaşılıyor.

Ama, artık bundan sonra farklı bir döneme girilmiştir. Çünkü, M.Ö. 13. yüzyılın sonlarıyla 12. yüzyılın başları önemli hadiselerin yaşandığı bir devirdir. Bu döneme kadar Orta Anadolu'da, güneyden gelebilecek tehlikelere karşı bir kale gibi duran Hitit İmparatorluğu, Ege Göçleri sonucu yıkılmış bulunuyordu. Ön Asya devletleri de, bu göçlerle âdeta alt üst olmuşlardı. Batı'dan gelen bu istiladan zarar görmeyen Asurlular ise, gün geçtikçe daha gelişerek, M.Ö. 14. yüzyıldan beri sürdürdükleri yayılmacı politikalarını hızlandırmışlardı. Asurluların hedefi, Akdeniz ticaret yollarıyla,

Dinlerine böylesine bağlı ve birbirlerine tutkun eski Van sakinlerinin, çalışkanlık vasıfları da dikkate değer. M.Ö. 3. bin yılda Van'ın yüksek yaylasında geliştirilen ve erken Hurri kültürü olarak bilinen ziraat ve hayvancılığın, kuzeyde Kafkaslara, güneyde ise Kuzey Suriye'ye kadar yayıldığı görülür.

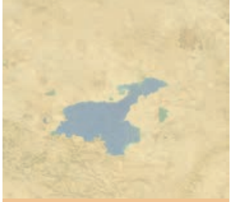
Katliamdan zevk duyan, özellikle bu topraklarda yaşayan insanların kesilen başlarıyla duvar yaptıklarını sıkılmadan söyleyen cani bir milletti, Asurlular.

Doğu Anadolu'daki maden kaynaklarını ele geçirmekti. Böylece ekonomik yönden güçlenecek olan Asurlular, Büyük Asur Devleti'ni kurma emellerini gerçekleştirmiş olacaklardı.

Asurlular, bu gayelerine ulaşmak için, artık önlerine gelen insanları acımasızca katlediyorlardı. Yeni dünyanın Sırpları yahut benzer toplumları gibi, eskinin taştan daha katı kalbli insanlarıydı bunlar. Katliamdan zevk duyan, özellikle bu topraklarda yaşayan insanların kesilen başlarıyla duvar yaptıklarını sıkılmadan söyleyen canî bir milletti Asurlular.

Doğu ve Güney Doğu Anadolu'daki toplumlar açısından son derece tehlikeli olan bu olumsuz gelişmelere karşı bir güç birliği kurmak gerekiyordu. İşte tam bu dönemde (M.Ö. 13. yy.), Doğu Anadolu'nun yüksek yayla ve ovasındaki beyliklerin, Asur tehlikesine karşı böyle bir birlik kurdukları görülür. Dicle Irmağı kaynaklarından, Çoruh Havzası'na kadar yayılan sahada, "Nairi Ülkeleri" adını taşıyan bu birliğin içinde Van Gölü çevresindeki toplumlar da bulunuyordu. Böylece Urartular da, bu dönemden itibaren tarih sahnesine çıkmış oluyorlardı. Oluşturulan bu birliğin yegâne gayesi, Asur tehlikesi karşısına tek yumruk hâlinde çıkmaktı. Eskiçağlarda Anadolu'nun doğusunda, dışa karşı kurulan örnek bir birlikti bu. Nitekim, bu birliğin kuruluşundan hemen sonra, sınır boylarında, Asur Kralı I. Salmanassar'la (M.Ö. 1274-1245) savaştığı görülür.

Asur tehlikesi, başlangıçta Doğu ve Güneydoğu'daki insanları bir araya getirdiği gibi, M.Ö. 9. asrın ortalarında Asur seferlerinin kuzeye doğru sıkılaşması da, aynı birliğin daha güçlü bir devamı olan Urartu Devleti'nin kurulmasını netice vermiştir. Artık Urartular, bundan sonra bu birliği kendi içlerinde yaşatarak, güçlü devlet olma yolunda ilerleyecek, dostlarına emniyet,

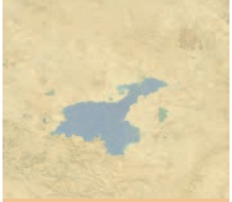

düşmanlarına ise korku salacaktır. Çünkü birlikte kuvvet var, terakki var, kemâl var, imar var, düşmana karşı zafere ulaşmak var.. Bunun için, bir ülkede ilmin, irfanın, sanatın yükselmesi, o milletin birliğinin, gelişmişliğinin belirtisi sayılır. Nitekim, Urartu Krallığı'nın daha ilk temelinin atıldığı Erciş'ten (Arzeşkun), Van'a (Tuşpa) gelmeden önce (M.Ö. 858-844), Kral Aramu ve komutan Sarduri'nin Asurlulara karşı başarılı savaşlarda bulunmaları bu birliğin ilk semeresi sayılabilir.

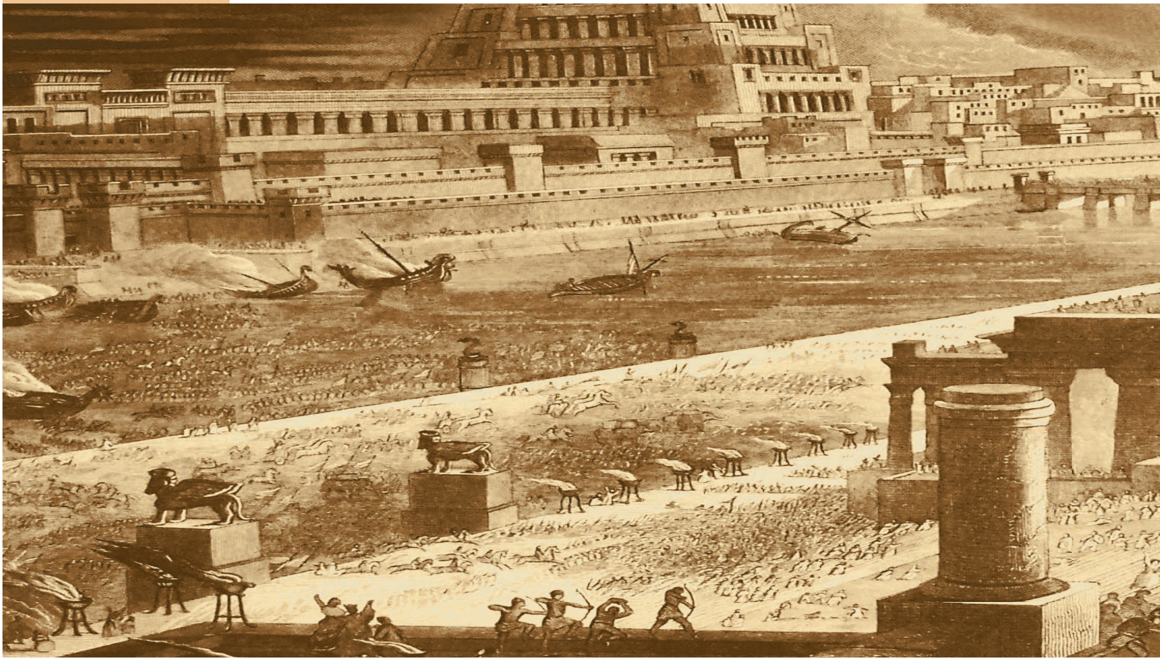
Urartu Krallığı'nın daha ilk temelinin atıldığı Erciş'ten (Arzeşkun), Van'a (Tuşpa) gelmeden önce (M.Ö. 858-844), Kral Aramu ve komutan Sarduri'nin Asurlulara karşı başarılı savaşlarda bulundukları, bu birliğin ilk semeresi sayılabilir.

Devletin başına I. Sarduri'nin gelişi (M.Ö. 840-830) ve Tuşpa'nın başkent oluşunu müteakip, Urartu hâkimiyetinin kısa zamanda Çıldır, Gökçe ve Urmiye Göllerini aşarak, Kafkas ötesine, Kuzey-batı İran içlerine; batıda Malatya civarlarına, güneyde Urfa dolaylarına, Halep'e; kuzey-batıda Aras ötesine, Erzurum'a, Tunceli'ye kadar yayılması, bu birliğin verdiği tatlı meyveleridir.

Yine bu sayede Urartular, M.Ö. 9. yüzyılın sonlarından itibaren caydırıcı bir güç, garantör bir devlet olmuşlardır. Böylece Batı Asya, kuzeyden gelebilecek akınlardan artık endişe etmiyor, Asurla mücadele eden Doğu Anadolu'daki diğer toplumlar da Urartuları bir güç kaynağı görüyorlardı. Bunun için Malatya (Melid), Kumukh (Kommogene-Adıyaman civarları) ve Kilikya gibi

Eski Doğu Birliğinde Van

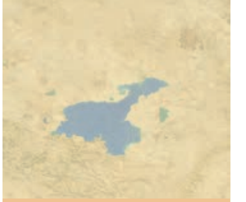
şehir devletler, Asurlular aleyhine aralarında ittifak bile sağlayabilmişlerdi. Aynı zamanda Suriye ve Anadolu'daki vasal devletler de Asurdan koparak, birer birer Urartuya bağlanıyorlardı.

Hele, bu dönemde Asurlulara karşı kazanılan zaferler, birliğin verdiği güçlülüğün bir sonucudur. Çünkü, içi karışık, birliği bozuk bir toplumun dışa karşı başarılı olamayacağı tarihî bir hakikattir. Binâenaleyh, birliğin getirdiği dirlik içinde Urartuların kazandıkları zaferler sonucu, Asurlular, bu devletin hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardı.

Urartu'daki devlet-millet iş birliğinin tezahürleri imarda, sanatta ve kültürde daha bariz olarak görülür.

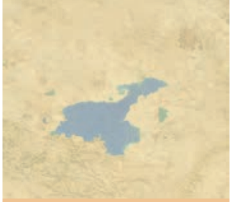
Bilhassa Urartu'daki devlet-millet iş birliğinin tezahürleri imarda, sanatta ve kültürde daha bariz olarak görülür. Bir başka ifadeyle, insanların bu Dünya'daki görevlerinden biri de, Dünya'yı imar etmek, bulundukları yerleri mamur hâle getirmektir. Bu topraklarda yaşayan Urartuların da insanlığın bu görevini Dünya'nın daha o döneminde en iyi

bir şekilde kavradıkları, yaşadıkları ve yaşattıkları anlaşılıyor. Elbette bunun da, bir toplumda huzurun, sükunun ve birliğin sonucu olduğunda şüphe edilmez. Bu manaların tecessüm etmiş, gözle görülür hâle gelmiş şekli olan ve günümüzden yaklaşık 3 bin yıl önce gerçekleştirilmiş imar faaliyetleri, sanat eserlerinden bir ikisini zikretmek yeterli olacaktır.

Bir kere Urartu deyince, hemen akla kanal açma, su getirme, bağ-bahçe kurmak gelir. Daha devletin kurulduğu ilk yıllarda, zamanın su mühendisi sayılabilecek Kral Manue'nin (M.Ö. 815-790) eseri olan Şamran suyu hâlâ Van halkının hizmetindedir. Açılan kanallarla Aras Irmağından getirilen su (I Argişti, M.Ö. 790-765), burada kurulan bağ ve bahçeler, bunun bir uzantısı.. Bugün yerini Koçkaya Barajı'na bırakmış bulunan, Zeylan Deresi üzerinde kurulan Urartu Barajı (II. Argişti, M.Ö. 714-685) ve buraya açılan kanallarla Erciş ovasının sulanması ise, pek dikkate değer. Bu ara aynı maksatla, Kral II. Rusa'nın (M.Ö. 685-645) yaptırdığı Keşiş Gölünü de unutmamak lazım.

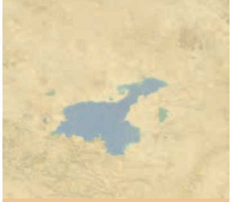

Urartu imar faaliyetlerinden biri de, kale ve yol yapımı. İnsanların beden ülkesinde kalb ne ise, Eski ve Orta Çağ şehirlerinde kurulan kaleler de odur.

Urartu imar faaliyetlerinden biri de, kale ve yol yapımı. İnsanların beden ülkesinde kalb ne ise, Eski ve Orta Çağ şehirlerinde kurulan kaleler de odur. Biri mananın, diğeri ise maddenin tahassungâhı. Kaleler, aynı zamanda bir toplumun ne derece gelişmişliğinin birer göstergesi, o dönemlerde. Urartu hâkimiyetindeki sahalar da, bir uçtan diğerine, hep birlik ve güçlülük şahitleriyle dolu.

Mimarlığını Kral Manue'nin yaptığı Van (Tuşpa) kalesi, bunların başında gelir. Malazgirt, Patnos Aznavurtepe, Tunceli (Kral Manue); Adilcevaz Kef Kalesi ile Varto Kayalıdere Kale (II. Rusa), bunlardan diğer birkaçı. Hele, Gürpınar ovasında, Bol Dağlarının uzantısı üzerindeki Çavuştepe Kale (II. Sarduri, M.Ö. 764-735), Urartu medeniyeti ve el birliğinin şaheseridir. Urartuların, kendi dillerinde nakşettikleri kitâbeler ise, bu birliğin âdeta birer mührüdür.

Şu hâlde, dışa karşı el ve güç birliği yapmak, Van'ın tarihî bir vasfıdır. Buna göre, Eskiçağlardaki Doğu birliğinin yerine, Van halkının bugün ülke bütünlüğü içinde aynı duyarlılığı göstermesi, bu şehrin geçmişine en uygun olanıdır.

YAŞLI DÜNYA YENİ DEVLETLERİ KALDIRAMIYOR

Her zamanın bir hükmü var'' ifâdesi, önemli bir düsturdur; bir bakıma insanla ilgili her bir şey zamanla mukayyet demektir. İnsanın fıtratı, oluşumu ve gelişmesinde zamanın hükmü açıkça görülür. M.Ö. IV. bin insanının istidat ve kabiliyetiyle, daha sonra gelenleri kıyaslamak mümkün değildir. İlk insanlar ancak çanak, çömlek gibi bir kısım basit alet ve edevat yapma kabiliyetini gösterebilmişlerdi ki, bu o zaman için ayn-ı hikmetti. Çünkü insanoğlunun iç âlemi ancak o kadar inkişaf edebilmişti. Fakat bu durumun, dönemin insanının eksikliğinden değil, zamanın ilcaatı ve Dünya'da tedricî kanunun hüküm-fermâ olmasından kaynaklandığını söylemek lazım.

Zaman, toplumların dinlerinin tekemmülü, hukuklarının gelişmesi, idarî sistem, kültür, medeniyet ve her türlü sanat dallarının inkişafında da hükmünü icra etmiştir. İlk insan Hazreti Âdem'e on sahifelik ilahî bir kanunnâme verilmesi, daha sonraki dönemlerde ise büyük semâvî kitapların gönderilmesi, insanoğlunun hukuk alanındaki tekâmülünün sadece bir örneğini oluşturur.

Sosyal bir varlık olan insanoğlunun, yerleşik hayata geçişi

Kavimler muhacereti, devlet bazında bir kuruluş yahut yıkılışı da beraberinde getiriyordu. Bunun için ilk dönemlerde çok sayıda devletlerin, krallıkların ve imparatorlukların kurulduğu veya yıkıldığı görülür.

itibariyle kurduğu devletler de zamana bağımlı olarak gelişme göstermiştir. İlk Çağ dünyası, devletlerin kuruluşu yahut yıkılışının en iyi örneklerini vermiştir. O dünya, çok hareketli ve toplumlar âdeta yerlerinde duramıyorlardı. Bir sevkiyat yaşanıyordu. Toplumlar, muhtelif sebep ve vesilelerle bir yerden diğerine göçüyorlardı. Böyle de olması lazımdı. Çünkü bir dünya kültür ve medeniyetinin kurulması gerekiyordu. Bu da ancak doğu-batı, kuzey-güney demeden farklı kökenli toplumların bir araya gelmeleri, birbirleriyle temas kurmalarıyla mümkün olabilecekti.

Kavimler muhacereti, devlet bazında bir kuruluş yahut yıkılışı da beraberinde getiriyordu. Bunun için ilk dönemlerde çok sayıda devletlerin, krallıkların ve imparatorlukların kurulduğu veya yıkıldığı görülür. İnsanlık, devlet olma

Yaşlı Dünya Yeni Devletleri Kaldıramıyor

yönünde de bir arayış ve oluşum içinde idi; bu hususta da bir kemâli yakalamanın arkasından koşuyordu. Bu bakımdan ilkçağların ilerleyen safhalarında merkezî idârelere doğru gidişler kendini göstermişti.

Yeni devletlerin oluşumu yahut daha önce kurulmuş olanların genişlemeleri, bir kısmının ise yıkıma uğramaları, İlk Çağa nispeten az olmakla beraber, Orta Çağda da devam etmiştir. Nihayet daha sonraki dönemlerde meydana gelen çalkantılar ve savaşlarla, dünya devletleri artık bulundukları alanlarda yerleşmiş oldular.

Dolayısıyla yaşlanan, yıpranan ve ağırlığını alan Dünya, yeni devlet oluşumlarına âdeta vize vermiyor; her topluma bulunduğu yerde, mensup olduğu devletiyle birlik içinde dışa karşı güçlenmeyi, azamî çalışkanlıkla da her yönden gelişmiş bir hayat sürdürmeyi emrediyor.

ESKİ ANADOLU'DA MESKENLERE SALDIRMAK YASAK

Günümüz dünyasında cereyan eden bir kısım olaylar, eskiçağlarda görülenlerden çok daha ilkel. Meskenlere saldırıda bulunmak, yol kesmek, pusuya düşürmek gibi gayr-ı medenî hareketler bunun bir örneğini teşkil eder. Bu yeni dünyanın belki hiçbir köşesi yoktur ki böyle olaylara şahit olmasın. Hattâ, masum insanlara revâ görülen böyle cinâyetlere zemin kızıyor, semâ ağlıyor. Bu bakımdan eski dünyada sık sık yaşanan semâvî ve zemin âfetleri, günümüzde de artık görülür hâle geldi.

Yeni dünyanın salgın hastalığı hâline gelmiş bu meselesini, Eski Anadolu'nun M.Ö. 13. yüzyılı ile karşılaştıracak olursak, o dönemin çok daha gerilerinde olduğu görülür. Bu dönem Orta Anadolu'da

önemli bir kültür ve medeniyet kurmuş olan Hitit İmparatorluğu bulunuyordu. Barıştan yana vasfı ve gayrı medenî bir toplum olan Gaşkalara karşı başarılarıyla tanınan III. Hattusilis ise, bu imparatorluğun önemli krallarından biridir. Hattusilis, daha önce yukarı memleketler komutanlığında bulunduğu zaman, Hitit tahtına çıkan kardeşinin oğlu Urhi-Teşup'la araları açılmış ve onunla mücadeleye başlamıştı.[1] Bu sırada III. Hattusilis'in, Urhi-Teşup'a yazdığı şu ifadeler dikkat çekiyor:

".. Ve benim elimden Hakmiş ve Nerik'i aldı. Artık dayanamadım ve ona isyan ettim. Fakat, ona isyan ederken (din açısından) pis (bir şey) yapmayıp, ona arabada ya da evde saldırmadım..."[2]

Bu ifâdelerden Hititlerde meskenlere saldırı düzenlemenin, yol kesme ve taşıtlara taarruz etmenin yasak olduğunu anlamak mümkün. Böyle bir uygulamanın, bu toplumun dinlerinden kaynaklanmış olabileceği de düşünülebilir. Zaten, her şeyden önce Hititler gibi bir medenî ve hukuk toplumuna yakışan da böyle olmaktır.

Nitekim aynı fiilleri işlemek, İslâm medeniyetinde de yasaklanmış, bunları işleyen şahıs veya şahıslar sınırı aşan, mütecâviz, zâlim, hukuk tanımayan, umuma ve cumhura muhalif harekette bulunan manasına "Bâğî" sözcüğüyle ifâde edilmiş, yaptıkları işe de "Bağy" denilmiştir.[3]

Demek oluyor ki, meskenlere saldırmak, yol keserek mala, cana kıymak bütün çağlarda ve medenî toplumlarda yasak sayılıyor, bir insanlık ayıbı olarak görülüyor.

---

1 Bu hususlarla ilgili daha geniş bilgi için bk. F. Kınal, Eski Anadolu Tarihi, Ankara 1991, s. 116 vd.; Ali M. Dinçol, "Hititler", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, İstanbul 1982, I, 46 vd.

2 Ali M. Dinçol, "Hititler", Anadolu Uygarlıkları, I, 46

3 Bk. İbn Manzûr, Cemâluddin Muhammed b. Mükrim el-Mısrî, Lisânu>l-Arab, Beyrut 1410/1990, IVX, 78; ez-Zebidî, Muhammed Murtazâ el-Hüseynî, Tâcu>l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs, Mısır 1306, VI, 4463; Rağıb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân, y.y, 1362, s.56; el-Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb el-Bağdâdî, el-Ahkâmu's-Sultâniyye ve'l-Vilâyâti'd-Dîniyye, Beyrut t.y., s. 73

ESKİÇAĞLARDAKİ ÂFETLER DÜNYA GÜNDEMİNDE

Dünya, insan için kurulmuş bir misafirhânedir. Orada bulunan her şey insanın hizmetinde. Güneş insan için doğuyor. Ay insanın yüzüne gülüyor. Gökkubbe bütün tezyinatıyla insanın ruhunu okşuyor. Hayatın madeni olan su insan için çağlıyor. Şu yerküre, nazenin bir çocuk olan insana beşiklik etmek için âdeta can atıyor. Eti, sütü, ekmeği, meyvesi hep insanın emrinde, onu bekliyor, buyurunuz diyor. Hem de her şey severek yapıyor bu hizmetlerini. Zira her şey insanla buluyor değerini.

Gökkubbe bütün tezyinatıyla insanın ruhunu okşuyor. Hayatın madeni olan su insan için çağlıyor. Şu yer-küre, nazenin bir çocuk olan insana beşiklik etmek için âdeta can atıyor. Eti, sütü, ekmeği, meyvesi hep insanın emrinde, onu bekliyor, buyurunuz diyor. Hem de her şey severek yapıyor bu hizmetlerini. Zira her şey insanla buluyor değerini.

İnsanın bu sonsuz nimetlere müstahak olması ise, onun yapmakla mükellef olduğu küllî bir vazifesinden kaynaklanıyor. Ubûdiyet, kulluk. Evet, işte her şey burada düğümlenir. İhsanlar, ikramlar da burada afetler, felâketler de. Başta Sümerler olarak, İlkçağlarda toplumları bunun için mabetleri etrafında pervane gibi dönmüş, onsuz edememişlerdi. Fetihlere, savaşlara çıkacakları zaman da hep mabutlarına koşmuş, kurbanlar takdim etmiş saygılarını sunmuşlardı. Çünkü zaferin,

İlkçağlara bir bakacak olursak, o zaman diliminin hemen her safhasında akıl almaz felâketlerin yaşandığını görürüz. Toplu hâlde yere batmalar, sele, kasırgaya, ateşe kapılmalar gibi.

hezimetin, bolluğun, darlığın buradan olacağına inanıyorlardı. İnsanların yaratılış görevlerini yerine getirmemeleri, âsi ve şakî duruma düşmelerinin felâketlere davetiye çıkarmak olduğunu biliyorlardı. Çünkü böylesi olayları ya görüyor veya bizzat yaşıyorlardı.

İlkçağlara bir bakacak olursak, o zaman diliminin hemen her safhasında akıl almaz felâketlerin yaşandığını görürüz. Toplu hâlde yere batmalar, sele, kasırgaya, ateşe kapılmalar gibi. Bunların sebebi ise, o insanların hakka, hakikate sırt çevirmeleri, mukaddesata dokunmaları, sapmaları ve saptırmaları olmuştur. Kendilerine verilen nimetleri kötüye kullanmaları, söylenilen hak sözü kabul etmemeleri bu afetlere sürüklemiştir. Yani, bu insanların hataları âdeta afetleri cezbetmiştir. Nitekim bu felâketlerin çoğunun insanla meskun yerlerde meydana gelmiş olması da bunu gösterir.

Bu insanlık hataları Eski Mısır'ın başına ne felâketler getirdi. Aynı hatalardan dolayı Mezopotamya ne tûfânlar yaşadı. Eski Anadolu da bu olumsuz, ciğer-sûz durumlardan nasipsiz kalmadı. Anadolu sînesinde hâlâ kazılarını, araştırmalarını sürdüren arkeologlarımız kim bilir ne manzaralarla karşılaşıyorlar! Seller, yangınlar, ani yok olmalar!

Günümüz yaşlı dünyası da zaman zaman eskiçağların felâketlerini yaşar oldu. Bunların, dünya toplumlarının başına geliş sebebinde geçmişle bir farklılık görülmüyor. O gün ne ise bugün de aynı. Yine temelde insanlık hataları var. Tarihte birçok olayların. "Güneş doğarsa gündüz vardır" kabilinden kanunlar olduğu herkesçe malum. Dolayısıyla geçmişin hatalarını tekrar etmek, aynı sonuçlar doğuracaktır. Ne var ki günümüz

dünya insanları, eskiye nazaran bu âfetlerin bir bakıma birer ültimatom kabilinden olanlarını yaşıyor. Bu da Peygamber Efendimize (Sallallahu aleyhi ve sellem) olan hürmetten kaynaklanıyor. Yani, bu yönüyle de bütün dünya toplumları yine Peygamber Efendimiz'e (Sallallahu aleyhi ve sellem) borçlu.

Bununla beraber eski dünya insanları böyle olaylar karşısında çok daha duyarlı. O insanlar gelen kıtlık, deprem, sel, yangın gibi felâketleri, Tanrı'nın emirlerine karşı yapmış oldukları hatalarından kaynaklandığının farkına varıyor ve hemen krallarının yanına koşarak, kurbanlar takdim etmesi, nezîrlerde bulunmasını istiyorlardı. Günümüz toplumları ise bu gibi olaylara birer tabiî felâketler demekle yetiniyor, meselenin temeline inemiyor, böylesi afetlerde âdeta insan unsurunun payını unutuyorlar.

Şu hâlde ülkelerin kaderi bir bakıma toplumlarının yapısı ve yaşantısına bağlıdır. Millî ve manevî değerlerinden vazgeçmeyen, örf ve âdetlerini yitirmeyen bir toplumun, o nispette felâketlerden mahfuz kalacağı tarihî bir gerçek olsa gerek.

İnsanlık hataları Eski Mısır'ın başına ne felâketler getirdi. Aynı hatalardan dolayı Mezopotamya ne Tûfânlar yaşadı. Eski Anadolu da bu olumsuz, ciğer-sûz durumlardan nasipsiz kalmadı.

MİLLETLERİN GÖZDESİ IRAK

Irak, Eski Çağın Aşağı Mezopotamyası, diğer adıyla, "Mâbeyne'n-Nehrayn-iki nehir arası" denen ülke. Tarih öncesi taş kültürlerinin hemen tamamının zengin bir şekilde yaşandığı yer. Eski dünyanın câzibe merkezi. Dicle ve Fırat gibi iki önemli nehriyle insanları kendine celbeden bir coğrafî alan.

İlk olarak Ön Sümer ve Sümerlere mesken oldu bu merkez. Bu toplumla birlikte ziraatın, sanatın, hele din, ilim, fen, kısacası kültür ve medeniyetin merkezi durumuna geldi Aşağı Mezopotamya. Bu hâliyle daha fazla ilgi çekmeye başlamıştı bu Sümer ülkesi. İnsanlar daha iyi bir hayat şartı ve iç âlemlerini doyuracak, tatmin edecek manevî gıdalarını da bulabiliyorlardı bu mahâlde. Çünkü, başta Hazreti Nuh. Hazreti İbrahim ve daha birçok peygamberin gönderildiği yerdi bu bölge. Bunun yanında, Büyük Tûfan hâdisesinin de öncelikle yaşandığı mekândır, Aşağı Mezopotamya.

"Sümer İmparatorluğu başlangıçta çevre bölgeleri kontrol eden ve en ünlüsü Ur olan birçok şehre sahipti. Hazreti İbrahim Peygamber'in (as) doğup büyüdüğü şehir olduğuna

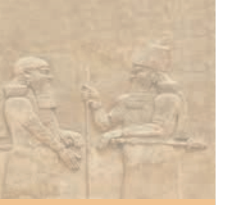

Ur, tapınak şeklinde birçok mimarî yapıya sahipti. Bunların en önemlisi, birbirini izleyen katlar hâlinde inşa edilen ve en üstüne, yere dev merdivenlerle bağlı bir sunak yerleştirilen gösterişli piramidal kuleler, ziguratlardı.

inanılan Ur şehri M.Ö. 2800'den 2300'e kadar Sümerler'in başkenti oldu. M.Ö. 4.000 yılına doğru Mezopotamya'nın kuzeyinden gelen bir halk tarafından kurulmuş olan ilk Ur bir tufan sonucu (Nuh tufanı?) yıkıldı. Fırat o zaman şehrin daha yakınından geçiyordu. Burası, kralların ölümden sonraki hayatta kendilerine hizmet etmek için seçilen saygın divan üyeleri, yüksek bürokratlar, kadınlar ve hizmetçilerle birlikte gömüldükleri şehirdi. Akadlar burayı başkent olarak seçtiler. Efsanevî kral Birinci Sargon burada hüküm sürdü. Ur, tapınak şeklinde birçok mimarî yapıya sahipti. Bunların en önemlisi, birbirini izleyen katlar hâlinde inşa edilen ve en üstüne, yere dev merdivenlerle bağlı bir sunak yerleştirilen gösterişli piramidal kuleler, ziguratlardı. En kayda değer olanı Ur'un mitolojik tanrısı durumundaki Ay tanrıçası, İnnana veya Sin'e ithaf edilen, boyutları tabanda 64x46, yüksekliği 12 metre olan ziguratdı. Üç kenarında dik duvarlar ve üç büyük merdiven vardı, her biri yüz basamaklıydı ve yukarıda dördüncüye ulaşıyorlardı. Bu yapı Sümerlerin üçüncü bin yıl ile birlikte mimarinin bütün temel formlarını, kolon, kemer, kubbe, tonoz ve tavanı rahatlıkla başardığını açıkça göstermektedir. Ayrıca dev duvarlardan her biri hem tabandan tepeye, hem de bir uçtan diğerine, dışa doğru hafifçe şişkinlik gösteriyordu ve bu da ona güçlü bir görünüş veriyordu; düz bir duvar ise üstündeki büyük yapı altında hafifçe eğik gözüküyordu. Teknik bakımdan

Atina'da Parthenon'un inşacıları tarafından 15 asır sonra yeniden keşfedilecek olan "entasis" veya "bombeleme" prensibiydi bu. Bombeleme bilimsel olmaktan ziyade esas olarak artistik bir keşiftir, fakat Sümer bilgisinin gelişmişliğini ortaya koymaktadır. M.Ö. 2.000'e doğru Ur geriledi ve isyanlar sırasında bazı yıkımlara uğradı, fakat daha sonra coğrafi konumu sayesinde uluslararası bir ticaret merkezi olarak canlılığının ve aktivitesinin bir kısmını yeniden kazandı. Aynı şekilde geçmişteki dinî saygınlığını da.

Babil'de de tarih öncesi bir yerleşimin izleri bulunmuştur, fakat büyük şehir olarak gelişimi daha sonra olmuştur. Babil bir müddet Ur'a bağlı bir taşra şehri oldu, bu şehrin yıkılmasından sonra ise M.Ö. 1894'de küçük bir krallığın merkezi hâline geldi. Bu, Arabistan kökenli büyük bir kabile federasyonu tarafından bölgede oluşturulmuş birçok krallıktan biriydi. Bunlar Batı Amoritleri veya Samileri'ydi ve Akadlar gibi, onlardan önce, Sümer kültürünün etkisinde kaldıkları izlenimi veriyordu. Babil'in son kralları da aynı şekilde Kenan soyundandılar. Bunlardan biri olan Hamurabi (M.Ö.1792-1750) çevredeki şehir-devletleri ele geçirdi ve Babil'i, Mezopotamya'nın bütün güney kesimini ve Asiri'nin (Irak'ın kuzeyi) bir kısmını içeren Babil Krallığ'ının merkezi hâline getirdi. Babil'in gelişmesi ve zenginliği yabancı prenslerin iştahını kabarttı ve M.Ö. 1570'e doğru şehrin kontrolü, burada 400 yıldan daha fazla bir süreyle bir hanedanlık kuracak olan Kasitler'e -muhtemelen İran'dan gelmiş bir kuzey halkına- geçti. Ardından iktidar birçok kere el değiştirdi.

Hamurabi (M.Ö.1792-1750) çevredeki şehir-devletleri ele geçirdi ve Babil'i, Mezopotamya-nın bütün güney kesimini ve Asiri'nin (Irak'ın kuzeyi) bir kısmını içeren Babil krallığının merkezi haline getirdi.

Sümer, Akad ve Babil uygarlıklarını küneiform yazıyla kaplı çok sayıda kil tablet sayesinde incelemek mümkündür. Bunları papirüs gibi tomar hâline getirmek veya kitap gibi ciltlemek mümkün olmadığından kütüphanelerin arşiv bölümlerine konmuşlardı. Bundan dolayı bir bilim tarihçisi, "Mısırlılar kitabı icat ettiler, Sümerler ise arşiv bürolarını" demiştir. Sümerlere kitap sevgilerinden dolayı çok şey borçluyuz. 25 bin tabletten oluşan Ninova koleksiyonu ve en az bunun kadar önemli Tel-el-Amarna ve Nipur koleksiyonları Sümerlerin ve daha sonra gelenlerin, insan ve insanın hayat çevresiyle ilgili düşüncelerini anlamamıza imkân vermektedir. Bunların dışında diğer iki bilgi kaynağı da sözkonusudur: saray ve anıtların üzerine yontulan reliyefler ile mühürlerden çıkarılan veriler. Her önemli kişinin özel bir mührü vardı ve kendi eliyle yazdığı veya bir kâtibin kendisi için kaleme aldığı tabletler üzerine bu mührü vuruyordu. Bu mühürlerin üzerine daha çok ince

iş sınıfına giren yazı veya şekiller (veya her ikisi de) işlenmiş oluyordu. Bugün bunlardan büyük miktarlarda vardır ve binlercesi müzelerin vitrinlerini süslemektedir.

Dünya'nın diğer kısımlarındaki diğer topluluklar gibi, Mezopotamyalılar diğer ülkelerin ve diğer bölgelerin varlığını biliyorlardı. Mesela Kral Sargon'un yayılma sürecini gösteren tabletlerde veya Sümerlerin hazırladıkları ve ticaret yaptıkları bölgelerin listelerinin yeraldığı coğrafi repertuarlar üzerinde görülen budur. Belki bunlar harita yapma denemelerinin bir ürünüdür. Günümüze ulaşan iki harita vardır: Birisi Nipur şehrinin haritası olup geçen yüzyılın sonunda bölgede kazı yapan arkeologlara önemli ölçüde yardımcı olmuştur. Diğeri, küneiform tanımlarla dolu bir Dünya haritasıdır. Babil, Suriye ve diğer topraklar burada Basra Körfezi'yle çevrili dairevî bir yüzey gibi gösterilmektedir. Babil merkeze yerleştirilmiştir. Bu, şekli daha sonra Araplar ve Ortaçağ Avrupası tarafından kopye

Mezopotamyalılar diğer ülkelerin ve diğer bölgelerin varlığını biliyorlardı. Mesela Kral Sargon'un yayılma sürecini gösteren tabletlerde veya Sümerlerin hazırladıkları ve ticaret yaptıkları bölgelerin listelerinin yeraldığı coğrafi repertuarlar üzerinde görülen budur.

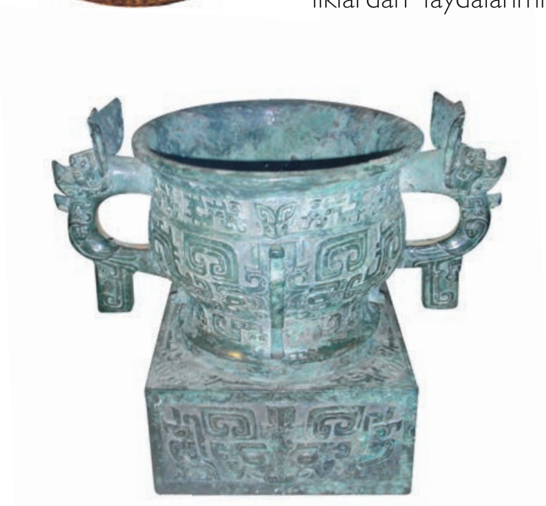
edilecek olan Dünya'nın disk-haritalarının ilkidir. Harita, diğer birçok uygarlığa ait haritalarda görüldüğü gibi, haritacıların Dünya'nın merkezinde yaşadığı şeklindeki inanışı resmetmektedir. Diğer ülkeler çevre bölgeler şeklinde resmedilmiştir ve geometrik ölçümden ziyade yolculuğun süresine dayandırılan mesafeler yaklaşık olarak verilmiştir. Ayrıca bu haritaların daha genel bir kozmolojik anlam taşıdığı da düşünülebilir. Çünkü uçlarındaki okyanuslarla yassı şekilli bir Yer görüntüsü vermekte ve insanın gökkubbe altındaki konumunu tanımaktadır ki, çağın genel kavramı budur.

Mezopotamya'da değerli metal parçaları alışverişte kullanılmasına rağmen, ticaret ve işadamlığı resmi bir para sisteminin yardımı olmaksızın işlemekteydi. Fakat resmi para basmamışlarsa da - bu Asur döneminde ya da daha muhtemelen Lidya krallığının başkenti Sart'da M.S. 7. yüzyıldan önce olmamıştır - Sümerler önemli bir ağırlık ve uzunluk ölçüm sistemi geliştirmiştir. Bütün ilk ölçüler gibi, standartlaşmış uzunluklar vücudun kısımlarına karşılık geliyordu: eller, avuçlar, parmaklar (parmak kalınlığı) ve ayaklar.

Mezopotamya'da değerli metal parçaları alışverişte kullanılmasına rağmen, ticaret ve işadamlığı resmi bir para sisteminin yardımı olmaksızın işlemekteydi.

Sümerler (tıpkı Hindistan'ın kuzeyindeki İndus vadisi uygarlıkları gibi), Mısırlılardan bin yıldan daha fazla bir zaman önce M.Ö. 2500 yıllarında ticaret yaparken ağırlıklardan faydalanmışlarsa da, ağırlık başlangıçta ticarette

Milletlerin Gözdesi Irak

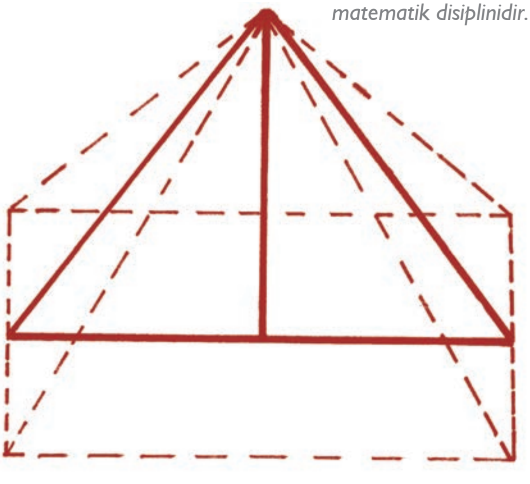
Bütün ilk ölçüler gibi, standartlaşmış uzunluklar vücudun kısımlarına karşılık geliyordu: eller, avuçlar, parmaklar (parmak kalınlığı) ve ayaklar.

değil altın tozlarının miktarını ölçmek için kullanılıyordu.

Toplama, çıkarma, çarpma ve bölme gibi aritmetik işlemler başlangıçta 20'ye, daha sonra 60'a kadar birim değer veren cetveller yardımıyla yapılıyordu.

Eski Çağ Babillileri (bunları M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllardaki yeni-Babillilerden ayırmak için böyle kullanılmaktadır) cebiri icat ettiler. Dolayısıyla matematik denklemlerini çözebiliyorlardı. İnşaat, arpentage ve ticaretin getirdiği problemlere çözüm bulmak için gereken bu denklemler kelimeler şeklinde, çözümleri ise bazı kurallara göre nokta nokta detaylandırılarak yazılmıştı. Babilliler sadece birinci derece denklemleri değil, ikinci, hatta üçüncü derece denklemleri bile çözmeyi biliyorlardı.

Geometri Eski Çağ Babillilerinin, hatta Sümerlerin incelediği bir başka matematik disiplinidir.

Geometri Eski Çağ Babillilerinin, hatta Sümerlerin incelediği bir başka matematik disiplinidir. Bunlar Öklid'in bin yıl kadar sonra geliştireceği sisteme benzer bir mantık sistemi ortaya

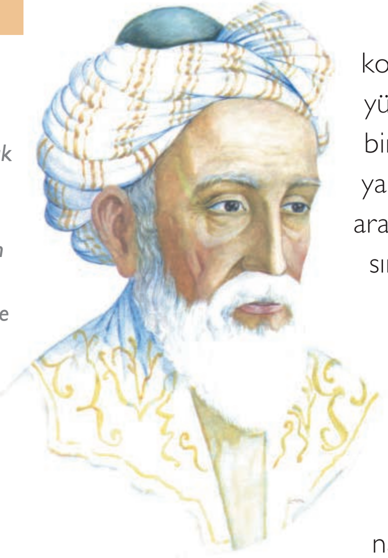

Irak, Eski Çağın Aşağı Mezopotamyası, diğer adıyla," Mâbeyne'n Nehrayn iki nehir arası" denen ülke. Tarih öncesi taş kültürlerinin hemen tamamının zengin bir şekilde yaşandığı yer. Eski dünyanın câzibe merkezi. Dicle ve Fırat gibi iki önemli nehriyle insanları kendine celbeden bir coğrafî alan.

Müslüman matematikçiler bütün resmi ölçümlerin temeli olarak 10'a bölme işlemini benimserken, bu, Batı dünyasında 18. yüzyılın sonlarına doğru metrik sistemin gelişinden önce olmamıştır.

koyamamışlardı fakat düz şekillerin yüzeyini, piramid, silindir ve koni gibi birçok katı cismin hacmini hesaplayabiliyorlardı. Dik üçgenin kenarları arasındaki bütün ilişkileri (bunları Mısırlılar bilmiyorlardı) biliyorlardı fakat pi sayısı hesaplamaları Mısırlılarınki kadar hassas değildi.

Sümerlerin ve Babillilerin matematikte elde ettikleri ilerlemeler daha sonraki dönemlerde ne yazık ki devam ettirilmemiştir. Bazı Yunanlıların çalıştığı kısa bir zaman aralığı hariç, Sümer ve Babil cebiri unutulmuş ve müslüman matematikçilerin M.S. IX. yüzyılda yeniden canlandırmalarına kadar uykuda kalmıştır. Müslüman matematikçiler bütün resmi ölçümlerin temeli olarak 10'a bölme işlemini benimserken, bu, Batı dünyasında 18. yüzyılın sonlarına doğru metrik sistemin gelişinden önce olmamıştır. Yine sayısal sembolleri değerlerini belirtmek için kullanma tarzları kaybolmuş ve Batı'ya bugün hâlen kullandığımız Hint-Arap sayılarının gelmesiyle birlikte, yani ancak 10. yüzyılda girmiştir. Sümer ve Babillilerin matematiği geliştirmekten ziyade bütün bir matematik disiplininin gerçek temellerini attıkları söylenebilir.

Eski Çağ Babillilerinin matematikteki başarılarına tanıklık eden küneiform yazılı tabletler bize aynı zamanda Sümer-Babil astronomisini ve bunun Kaldeen dönemi gelişimini de göstermekte,

Eski Çağ Babillilerinin matematikteki başarılarına tanıklık eden küneiform yazılı tabletler bize aynı zamanda Sümer-Babil astronomisini ve bunun Kaldeen dönemi gelişimini de göstermekte, mesela onların bilimsel astronomi gözlemlerini bir sanat hâline getirdiğini ortaya koymaktadır. Kozmoloji gibi spekülatif bir sahada bile sadece hayal ürünü olmayan bir tablo geliştirmeyi başarmışlardır.

Sümer evreninde tanrılar ve tanrıçalar, Apsu ve Tiamat'ın çocukları vardı ve bunların birliği insanlığı ve hayvanlar alemini meydana getiriyordu. Fakat evren anlayışları Mısırlılara

göre daha materyalist ve tabiatı tanımlayıcıydı. Yerküre tuzlu bir denize girmiş az-çok bir gemi şeklindeydi. Göğün üzerinde asla geçilemeyen geniş bir kubbe yer alıyordu. Önceleri deniz kenarında bulunan doruk şeklinde bir yapı düşünülmüştür, daha sonra Eski Çağ Babil'inde bu doruk sadece göğü yukarıda tutmakla kalmayan, ayrıca Cennet'e de yolaçan bir dağ silsilesi hâline gelmiştir. Her iki durumda da, getirdikleri açıklamalar metafiziksel değil fizikseldi.

Gündüz vakti Güneş göğü bir baştan diğerine katedip gece Yer'in altına geçiyordu ve Ay da aynı şeyi yapıyordu. Ay'ın safhalarının nereden ileri gelebileceğini tartışmaya başladıklarında Babilliler bunu Güneş'in konumuna bağladılar. Takım yıldızları sadece belirlemekle kalmadılar, Mısırlılar gibi bunlara mevsimlerin ortaya çıkışını da bunlara bağladılar.

Gökkubbe mavi renkteydi, çünkü değerli mavi taştan yapılıydı. Gılgamış Destanı'nda kendi bütünlüğü içinde gökyüzü her biri değerli bir taştan yapılı olan ve Yer'in üç kısımdan oluştuğunu yansıtan üç tabakadan müteşekkil olarak düşünülmüştü: tanrıların bulunduğu dağlar, insanların bulunduğu alçak bölgeler ve ölülerin bulunduğu yeraltı. Gökyüzünün değerli taştan yapılı olduğu fikri, tıpkı yağmurun gökyüzünde biriktiği ve gökkubbenin kapılarının açılmasıyla boşaldığı düşüncesi gibi daha sonra Kitab-ı Mukaddes'te görülecektir (Göç ve Kıyamet kitaplarında). Bunun yanında, yağmurun bulutlardan düştüğü şeklinde bir başka görüş de vardır. Eski Çağ Babili'nde ve ondan önce bilginin genel durumu gözönüne alındığında, evrenin çok rasyonel bir şekilde tanımlandığı görülür." (C. A. Ronan, The Cambridge Illustrated History of the World's Science. Newnes Books, Twickenham, Middlesex, 1983).

Günümüzdeki Irak toprakları, o dönemlerde de etraftaki toplumların göz diktiği bir ülke olmuştu. Büyük-küçük her toplum, burayı elde etmek ve hâkimiyet kurmak istiyordu. Nitekim, Sâmî Akkadlar bunların başını çekerek, akınları neticesi, burada bir hâkimiyet kurabilmişlerdi. İran'ın dağlık kesiminden inen Elâmlılar, Gutîler, Kasitler ve daha birçokları, bu yerlerden

Öteden beri toplumların göz diktiği ve siyasî hadiselerin yoğun bir şekilde cereyan ettiği Irak toprakları, Sâsânîlerin son dönemlerinde had safhaya varan bir kargaşaya sahne oldu.

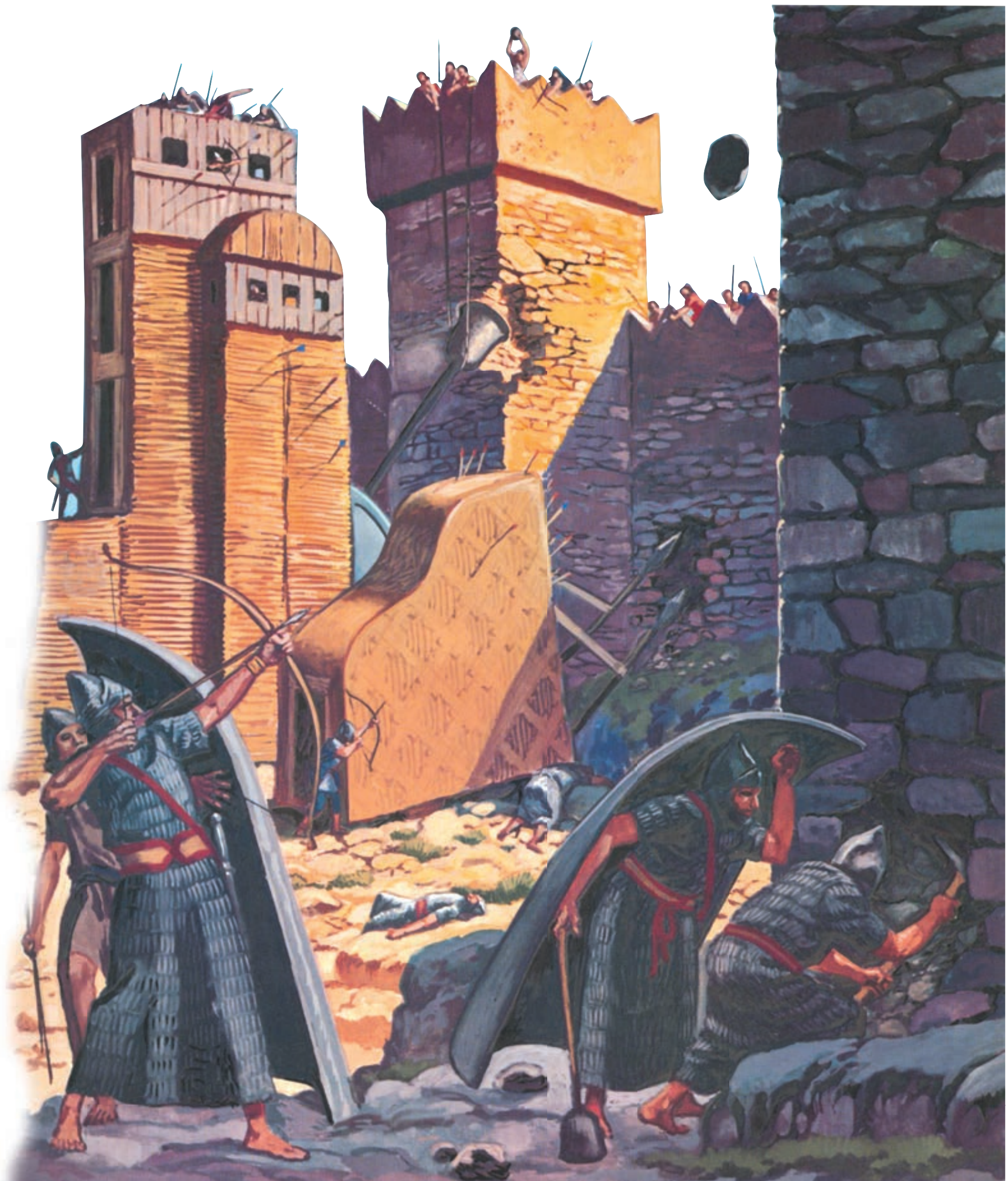
nasipsiz kalmadılar. Diğer taraftan, batıdan gelen Sâmî menşeli Keldânîler, meşhur Bâbil devletini kuran Amurrular da, bu yerleri paylaşmak istediler.

Eskinin bu kültür ve medeniyet merkezi, daha sonra Asur hâkimiyetini de yaşattı. Bir ara Anadolu Hititleri de, Bâbil'e kadar gelerek buraları ele geçirmişlerdi. Nihâyet nöbet, Persler, Yunanlılar ve Romalılara geçti. Ancak bu ülke, onlara da kalmadı. İslâmî fetihlere kadar bu ülkede Sâsânîler hâkimiyet kurdu. Bir ara, Dicle kenarında önemli bir şehir olan Hîre'de, Abbâdî ve Yemenli Tenûh Arapları tarafından kurulan Lahmîler'in de, bu topraklarda hüküm sürdüklerini unutmamak lazım.

Öteden beri toplumların göz diktiği ve siyasî hadiselerin yoğun bir şekilde cereyan ettiği Irak toprakları, Sâsânîlerin son dönemlerinde had safhaya varan bir kargaşaya sahne oldu. Özellikle Sâsânîlerin bölgede bulunan Araplara karşı giriştikleri katliamlar, dolayısıyla da Arap-Acem mücadeleleri son haddine ulaşmıştı.[1] İlahî adaletin tecelli etmesi, bir huzur ve sükunun sağlanması artık kaçınılmaz olmuştu.

İşte tam bu sırada, İslâmiyet'te birinci safta bulunan

1 Ö. Rıza Kehhâle, Mu'cemu Kabâili'l-Arab el-Kadîme ve'l-Hadîse, Beyrut 1985, I, 52

Sahabîler, Irak topraklarında göründüler. Bu nuranî ve eşsiz ordunun gayesi, insanlara huzur ve sükunu sağlayacak, dünya ve ahiret saadetini kazandıracak İslâm dinini tebliğ etmekti. Bunun için tam bir insanî operasyon yapacaklar, her şeyden önce insanların kalblerini fethedeceklerdi.

Bu maksatla, Müsennâ b. Hârise ve Halid b. Velid gibi ünlü komutanlar, Irak topraklarına ilk adımı atarak, fetihlerde bulundular.[2] Nihayet, Sa'd b. Ebî Vakkâs komutasındaki İslâm ordusu, Arapların "Sevâd Bölgesi "dedikleri yerleri ele geçirerek, Sâsânî hâkimiyetine son verdi. (637-38). Artık insanlar, fevc fevc İslâm dinine giriyor, gerçek insanlığın ne demek olduğunu tadarak yaşıyorlardı.

Ne var ki Irak toprakları dördüncü halifeden itibaren yine üzücü olaylara sahne oldu. Hele Kerbelâ hâdisesi, Müslümanların kalbinde iltiyamı mümkün olmayan bir yara açtı. Birbirini takip eden bu olaylar, Abbasîlerden itibaren Hilafet merkezinin Irak'a, Bağdat'a taşınmasını zarurî kıldı.

Hasılı, ilkçağlardan beri çeşitli kavimleri, toplumları barındıran ve bir o kadar da olayların cereyan ettiği Irak'ın bu gözde toprakları, tarihin hiçbir döneminde câzibesini yitirmişe benzemiyor. Bu ülke, günümüzde de, menfaatinden başka bir şey düşünmeyen, hatta bunun için yüzlerce masum insanın kanını akıtan toplumların göz diktiği yer olmaya devam etmekte.

2 et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk, Beyrut 1987, VI, 159 vd.; Ahmed Âdil Kemâl, et-Tarîku ilâ'l-Medâin, Beyrut t.y, s. 205; M. Fayda, Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid, İstanbul

İLK DÜNYA HARİTASI

İnsan deyip geçmemeli. Bu mümtaz varlığın ne maddesi ve ne de manasında bir benzeri bulunabilmiş. İlimde, kültürde, medeniyette, imârda, iskânda ona ulaşan bir mahluk daha görülmemiş.

Bu Dünya'da, insandan milyonlarca yıl önce yaşamış canlılara ait fosiller, gün geçtikçe bulunmakta ve onlara şimdiye kadar duyulmamış olanlar da eklenmekte. Ama, bununla sadece o canlıların Dünya'da yaşadıkları tespit edilmekte, bu varlıkların kültür ve medeniyetlerinden, sanat ve mimarilerinden bahsedilmemekte. Ne bir çanak ne bir çömlek, ne bir tasvir ne bir suret, ne bir din ve ne de bir mabetlerinden söz edilmekte. Ne atalarını hatırlamak ve ne de geleceği düşünmek var bu mahluklarda. Ne evleri-sarayları, ne piramitleri-mezarları, ne yazıları-kitapları, ne ilimleri-kemâlleri, ne ticaretleri-muâmeleleri, ne hukukları-kanunları var, bu canlıların..

Halbuki, bu varlıklardan çok daha sonraları, ağırbaşlılığı ile şu Dünya yüzüne ayak basan insanoğlunun, ne kültürü-medeniyeti, sanatı-mimarisi, ilmi-irfanı, yazısı-kitâbesi, dini-mabedi, hukuku-kanunu; ve ne de siyaseti-gelişmesi, devleti-imparatorluğu saymakla, yazmakla bitiyor.

İlk Dünya Haritası

İşte insan! İster mağarada, isterse ağaç kovuğunda olsun, ister dağın başında, isterse kuyunun dibinde bulunsun, idrakten mahrum olmamıştır. Bu idrak sayesindedir ki, insan, bulunduğu yeri imâra çalışmış, tavanını-duvarını bir kısım şekillerle süslemiş, belki de, burada bir insan bulunduğunun damgasını vurmak istemiş, bir bakıma da insandaki bekâ aşkı ve duygusunu sergilemiştir.

Zamanla gelişen insan istidat ve kabiliyetleri, bir kısım alet ve edevatları yaparken, şu eşsiz saray olan Dünya'dan da habersiz, ilgisiz kalmamıştır. Bu akıl almaz kâinatın ilk maddesi, mayası nedir? Nedir, bu direksiz ayakta duran gökler; sönmek, tükenmek bilmeyen Güneş; nuruyla insanların yüzüne gülen Ay; semâyı süsleyen yıldızlar..? Nedir, bu insanlara, bütün mahlukata beşiklik eden, bin bir türlü ve herkese ayrı ayrı rızklarla donatılan zemin? Nereden geldi, nasıl oldu, kimin eseridir bunlar..?

İnsan! İster mağarada, isterse ağaç kovuğunda olsun, ister dağın başında, isterse kuyunun dibinde bulunsun, idrakten mahrum olmamıştır. Bu idrak sayesindedir ki, insan, bulunduğu yeri imâra çalışmış, tavanını-duvarını bir kısım şekillerle süslemiş, belki de, burada bir insan bulunduğunun damgasını vurmak istemiş, bir bakıma da insandaki bekâ aşkı ve duygusunu sergilemiştir.

İnsan, bütün bu soruların cevaplarını ararken, Dünya'yı şekillendirmek ve ona biçim vermekte de belki fazla geç kalmamıştır. Bu hususta ilk düşünce, Eski Bâbil'de görülür. İlk medeniyetlere öncülük etmiş olan Bâbilliler, gökleri yedi kat olarak düşünüyorlar ve bunlara bugünkü arapça ifadesiyle, Tabakat (Tubuqatı) diyorlardı. Bunlara göre, göklerin her bir katında bir gezegen hâkim durumdadır.

Bâbilliler bu düşünceleriyle, Dünya'nın yuvarlak olduğunu tam olarak söylememişlerse de, kendilerine göre ilk Dünya haritasını çizmekten de geri durmamışlardır.

Bâbil düşünürlerinin, zamanımızdan 4.000 yıl önce, kilden bir tablet üzerine çizmiş oldukları bu haritada Bâbil şehri, Dünya'nın ortası olarak gösterilir. İnsan idrâkinin mahsulü olan bu çizimde, Akkad Kralı Sargon'un (M.Ö. 2300) fethettiği yerler gösterilmek

istenmiştir. Bâbil ve Assur şehirleriyle, kuzeyde dağlar, güneyde ise göller, haritanın ihtiva ettiği kısımları oluşturur. Bâbil ülkesinin etrafı denizle çevrilidir. Karaya doğru deniz kenarında üçgen şeklinde adalar tasvir edilmişti.

Bu durum, o gün için elbette önemli bir gelişmedir. Belki bundan daha önemli olanı, bu gibi eserlerin, insanın değerini göstermesidir. Yani insan, var olduğu günden beri düşünmesini bilmiş ve her vesile ile eşsiz bir varlık hüviyetini ortaya koymuştur.

Şu hâlde, ilkçağlardan itibaren günümüze kadar gelen kültür ve sanat eserleri, bir bakıma insanın, zemin yüzündeki birer mührüdür. Diğer mahlukların böyle bir mühür vurduğu görülmemiştir. Bu bakımdan insan, zatında ve sıfatlarında, yaratılanlar arasında bir benzeri, dengi bulunmadığını ispat etmiştir.

Bâbilliler bu düşünceleriyle, Dünya'nın yuvarlak olduğunu tam olarak söylememişlerse de, kendilerine göre ilk Dünya haritasını çizmekten de geri durmamışlardır.

KAYNAKLAR

1- Kur'ân-ı Kerim

2- A. Refik, Büyük Tarih-i Umûmî, İstanbul 1328

3- F. Kınal, Eski Anadolu Tarihi, Ankara 1991

4- H.G. Vels, Cihan Tarihinin Umûmî Hatları, İstanbul 1927

5- el-Kalkaşendî, Ahmed b. Ali, Suphu'l-A'şâ, Mısır t.y.

6- The Cambridge Ancient History, London 1980 günümüzde de